Департамент образования Мэрии г. Грозного
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа № 31» г. Грозного
(МБОУ «СОШ № 31» г. Грозного)

Соьлжа-ГIалин Мэрин дешаран Департамент
Соьлжа-Г1алин муниципальни бюджетни йукъардешаран хьукмат
Соьлжа-Г1алин «Йуккъера йукъардешаран школа № 31»
(Соьлжа-Г1алин МБЙХь «ЙЙШ № 31»)

ВЫПИСКА ИЗ ОСНОВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ
ОСНОВНОГО ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ (ООП ООО)

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Нохчийн мотт»

для обучающихся 5-9 классов

Составитель: Дадаева М.М.
учитель чечнского языка и литературы

КХЕТОРАН КЕХАТ

Программа хIоттийна нохчийн меттан хьехархочунна ишколан дешаран хIинцалерчу тенденцешна а, Iаморан жигарчу методикашна а тIехьажийна йолу дешаран предметан белхан программа хIоттош, методически гIо-накъосталла даран Iалашонца.

Белхан программо хьехархочун таро хуьлуьйтур йу:

1) нохчийн мотт хьехаран процессехь коьртачу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь билгалдаьхначу Iаморан личностни, метапредметни, предметни жамIашка кхачош долу хIинцалера некъаш кхочушдан; (кхин дIа – ФПДС КЙД);

2) билггал йолчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билгалдина дакъа/тема Iаморна дешаран хенан магийнчу герггарчу дIасайекъарх, ткъа иштта дакъойн/темийн Iаморан коьчал карайерзорхьама йалийнчу дешаран гIуллакхдаран коьртачу кепех пайда а оьцуш, рузманан-тематикин планировани кечйан.

Личностни а, метапредметни а жамIаш далийна, коьртачу йукъардешаран ишколехь нохчийн мотт хьехаран башхаллаш тидаме а оьцуш.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмето билгалдо предметашна йукъара уьйраш гуманитарни циклан кхечу дешаран предметашца кхочушйар.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

Нохчийн мотт – нохчийн халкъан ненан мотт, Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт.

Нохчийн мотт хааро а, цуьнан тайп-тайпана кепаш, функциональни тайпанаш карадерзоро а, цуьнан стилистически башхаллех, суртхIотторан таронех кхетаро а, нохчийн маттах тайп-тайпанчу тIекаренан хьелашкахь нийса а, эвсараллица а пайдаэца хааро а билгалдоккху адаман кхиаме хилар.

Нохчийн матто, шен тIекаренан а, ойла йовзийтаран а коьрта функцеш кхочушйеш, адамашна йукъахь уьйр латтайо, адаман кхетам а, дог-ойла а кхолларехь дакъалоцу; нохчийн мотт нохчийн халкъан хаамаш,
оьздангаллин ламасташ, истори ларйаран а, йовзийтаран а коьрта гIирс бу.

Ишколехь нохчийн мотт Iамор тIехьажийна ду дешархочун оьздангаллин а, коммуникативни а культура кхачаме йалорна а, цуьнан интеллектан а, кхолларалин а говзалла, ойлайар, иэс, суртхIоттор, ша кхочушден дешаран гIуллакх кхиорна а.

Нохчийн мотт Iаморан чулацам иштта тIехьажийна бу функциональни говзалла, адаман йешаран, текстех кхетаран, тайп-тайпанчу барамийн текстийн хаамах пайдаэцаран, цуьнан мах хадоран, цунах ойлайаран, шен Iалашонашка кхачаран, шен хаарш а, таронаш а шорйаран, йукъараллин дахарехь дакъалацаран интегративни хаар санна, кхиорна. Къамелан а, текстан а гIуллакх нохчийн меттан ишколан курсан къепе кхолларехь коьртаниг ду.

Цаьрца догIуш долу хаарш а, карадерзарш а далийна Iаморан метапредметни, предметни жамIийн ларамехь, Iаморан чулацамехь (дакъош: «Мотт а, къамел а», «Текст», «Меттан функциональни тайпанаш»).

Дешаран предметан чулацам кхочушбан таро йу классал арахьарчу гIуллакхдарехь: экскурсеш, тематикин мероприятеш, конкурсаш, и. д.кх.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ IАМОРАН IАЛАШОНАШ

Коьртачу йукъарчу дешаран программашца нохчийн мотт Iаморан Iалашонаш йу:

патриотизмах кхетар а, иза гучуйаккхар а, нохчийн мотт Нохчийн Республикин шолгIа пачхьалкхан мотт санна, нохчийн халкъан къоман мотт санна ларар; маттаца нохчийн халкъан син хьал лардаран, довзийтаран кепе а, тIекаренан гIирсе а санна кхетаме йукъаметтиг хилар; нохчийн культуре ларам гучубаккхар;

нохчийн мотт адаман кхиаран гІирс, йукъараллин уьйр кхолларан гІирс санна караберзор;

нохчийн маттах, цуьнан дІахІоттамах, функцех, нохчийн меттан стилистически гІирсех хаарш карадерзор; литературин меттан норманаш а, къамелан оьздангалла а практикехь карайерзор; жигара пайдаоьцучу а, нуьцкъаллин а дешнийн хьал тодар а, шен къамелехь тайп-тайпанчу грамматически гІирсех пайдаэцар а; орфографически а, пунктуационни а говзалла кхачаме йалор, шен къамел кхачаме далоран лаам кхиор;

къамелан гІуллакх, адамашна йукъарчу куьцан а, куьцан доцучу а тІекаренан хьелашкахь гонахарчу нахаца эвсара йукъаметтигаш латтош долу коммуникативни карадерзарш кхачаме далор; нохчийн мотт тайп-тайпана хаамаш бовзаран гІирс санна караберзор;

ойланан гІуллакх кхачаме далор, нохчийн мотт Іаморехь дустаран, анализан, синтезан, жамІдаран, тайпанашка дІасадекъаран, билгала йолу бакъонаш дІахІитторан, универсальни интеллектан карадерзарш кхиор;

функциональни говзалла кхиор: хаамийн лехам кхочушбаран, оьшу хаам схьакъасторан а, хийцаран а, тайп-тайпанчу барамехь йолчу текстийн чулацам тидаран, царах кхетаран, пайдаэцаран хаарш; текстан хааман-маьІнин йухакечдаран стратеги а, говзалла а, некъаш а карадерзор; текстах, цуьнан гІуллакхах, йукъарчу маьІнех, маьІнин дІахІоттамах, авторан коммуникативни Іалашонах, меттан гІирсийн гІуллакхах кхетаран кепаш карайерзор.

ДЕШАРАН ПЛАНЕХЬ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН МЕТТИГ

Коьртачу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца догІуш, «Ненан мотт (нохчийн)» дешаран предмет йукъайоьду «Ненан мотт а, литература а» предметни областана, Іамо декхарийлахь долу предмет а йу.

Дешаран хьесапца нохчийн мотт Іаморна билгалдаькхина 338 сахьт:
5 классехь – 68 сахьт (кІиранахь – 2 сахьт), 6 классехь – 68 сахьт (кІиранахь – 2 сахьт),
7 классехь – 68 сахьт (кІиранахь – 2 сахьт), 8 классехь – 68 сахьт (кІиранахь– 2 сахьт),
9 классехь – 66 сахьт (кІиранахь – 2 сахьт).

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

5 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Нохчийн меттан хьал а, исбаьхьалла а (шуьйра дешан хІоттам, дукха маьІнаш долу дешнаш, дешан тІедеанчу маьІнийн кхиаме система, синонимаш а, антонимаш а, кицанаш а, аларш а).

Нохчийн меттан дошкхолладаларан хьелаш (йуьхьанцарчу ишколехь Іамийнчун барамехь). Лингвистикин коьрта дакъош (фонетика, орфоэпи, графика, орфографи, лексикологи, дошкхолладалар, морфологи, синтаксис, пунктуаци). Мотт билгалонан система санна. Мотт адамийн тІекаренан гІирс санна. Меттан а, къамелан а коьрта дакъош: аз, морфема, дош, дешнийн цхьаьнакхетар, предложени.

Мотт а, къамел а

Мотт а, къамел а. Барта а, йозанан а къамел, монолог а, диалог а, полилог.

Къамелан гІуллакхан тайпанаш (къамел дар, ладогІар, йешар, йаздар), церан башхаллаш.

Дахарехь биначу тидамийн буха тІехь а, Іилманан-дешаран, исбаьхьаллин, Іилманан-кхетаме литература йешаран буха тІехь а барта монологан аларш кхоллар.

Йешна йа ладоьгІна текст, цу йукъахь дуьйцуш волчун йуьхь хуьйцуш а, барта схьайийцар.

Лингвистически теманашна а (Іамийнчун барамехь), дахарехь биначу тидамийн буха тІехь йолчу теманашна а диалогехь дакъалацар.

Маршалла хаттаран, Іодикайаран, дехаран, баркаллин къамелан кепаш.

Дахарехь а, книгаш йешарехь а зеделлачунна, чулацаман суьртана тІе а тевжаш, тайп-тайпана сочиненеш йазйар (цу йукъахь сочиненеш-миниатюраш а).

ЛадогІаран тайпанаш: харжаман, довзийтаран, дуьхенгара.

Йешаран тайпанаш: Іаморан, довзийтаран, хьажаран, лехаман.

Барамехь 140 дашал кІезиг йоцчу ладоьгІначу а, йешначу а къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьІнин тайпанийн Іилманан-дешаран, исбаьхьаллин текстийн чулацамах кхетар.

Текстан тема а, коьрта ойла а билгалйаккхар, текстан чулацамца дог1уш, хаттарш а, царна жоьпаш а х1иттор.

Йозанан кепехь йуьхьанцарчу текстан чулацам ма-барра а, бацбина а бовзийтар.

Іалашоне а, теме а, коммуникативни дагалацаме а хьаьжжина алар кхоллархьама, меттан гІирсаш къастор.

Йозанехь вайзаманан нохчийн литературин меттан норманаш ларйар.

Тайп-тайпанчу лексически дошамех пайдаэцар.

Текст

Текст а, цуьнан коьрта билгалонаш а. Текстан тема а, коьрта ойла а. Текстан микротема. Коьрта маьІна чулоцу дешнаш.

Къамелан функциональни-маьІнин тайпанаш: суртхІоттор, дийцар, ойлайар; церан башхаллаш.

Текстан композиционни дІахІоттам. Абзац текст композиционни-маьІнин дакъошка йекъаран гІирс санна.

Текстан дакъош а, предложенеш а вовшахтосу гІирсаш:
дешан кепаш, цхьанаораман (гергара) дешнаш, синонимаш, антонимаш, йаххьийн цІерметдешнаш, дешан йухаалар.

Дийцар къамелан тайпа санна. Дийцар.

Текстан маьІнин анализ: цуьнан композиционни башхаллийн, микротемийн, абзацийн, текстехь предложенеш вовшахтосучу гІирсийн а, кепийн а; меттан суртхІотторан гІирсех пайдаэцар (Іамийнчун барамехь).

Йешначу йа ладоьгІначу текстан чулацам ма-барра а, хоржуш а, бацбина а схьабийцар. Дийцархочун йуьхь а хуьйцуш, текстан чулацам схьабийцар.

Текстан хаамаш хийцар: текстан цхьалхе а, чолхе а план.

Меттан функциональни тайпанаш

Меттан функциональни тайпанех лаьцна йукъара кхетам (буьйцучу маттах, функциональни стилех, исбаьхьаллин литературин маттах).

МЕТТАН СИСТЕМА

Фонетика. Графика. Орфоэпи

Фонетика а, графика а лингвистикин дакъош санна.

Аз меттан дакъа санна. Озан маьІна къасторан гІуллакх. Нохчийн меттан мукъачу аьзнийн къепе.

Нохчийн меттан мукъазчу аьзнийн къепе.

Элпийн а, аьзнийн а дазар. Нохчийн алфавитан хІоттам.

Мукъа аьзнаш: деха а, доца а.

Мукъаза аьзнаш: къора а, зевне а.

Сонорни мукъаза аьзнаш.

Къамел дарехь аьзнийн хийцадалар. Фонетически транскрипцин элементаш.

Нохчийн маттахь дешдакъа. Дешдакъа дешан дакъа санна. Тохар.

Дош фонетически къастор.

Орфоэпи лингвистикин дакъа санна.

Интонаци (йиш), цуьнан функцеш. Интонацин коьрта элементаш.

Орфографи

Орфографи лингвистикин дакъа санна.

Й элпан нийсайаздар.

Къасторан ***ъ, ь*** хьаьркийн нийсайаздар.

Лексикологи

Лексикологи лингвистикин дакъа санна.

Дош – меттан коьрта дакъа. Цхьа маьІна долу а, дукха маьІнаш долу а дешнаш; дешан нийса а, тІедеана а маьІна.

Синонимаш. Антонимаш. Омонимаш.

Лексически дошамийн тайпанаш а (маьІнин дошам, синонимийн, антонимийн, омонимийн дошамаш), ненан меттан дешнийн хьал карадерзорехь цара ден гІуллакх а.

ЦІена нохчийн а, тІеэцна а дешнаш.

Фразеологи

Фразеологизмаш, церан маьІна, царах пайдаэцар.

Фразеологически эквивиленташ оьрсийн маттахь.

Фразеологически дошамаш.

Дешан хІоттам а, дошкхолладалар а

Морфема меттан уггар жима маьІне дакъа санна. Морфемийн тайпанаш.

Дешан лард а, чаккхе а. Орам, дешхьалхе, суффикс.

Цхьанаораман (гергара) дешнаш.

Дошкхолладалар а, дошхийцадалар а.

Нохчийн маттахь дешнаш кхолладаларан коьрта кепаш. Дешнаш кхолладаларехь а, хийцадаларехь а морфемашкахь мукъачу а, мукъазчу а аьзнийн хийцадалар.

Дешнаш кхолладаларан морфемни кеп (дешхьалхенан гІоьнца, суффиксан гІоьнца, дешхьалхенан а, суффиксан а гІоьнца). Лардаш вовшахкхетарца дешнаш кхолладалар. Чолхе дешнаш. Чолхе-дацдина дешнаш.

Дешан морфемни анализ.

Морфологи. Къамелан оьздангалла. Орфографи

Морфологи лингвистикин дакъа санна.

Коьрта къамелан дакъош. Къамелан дакъойн семантически, морфологически, синтаксически башхаллаш.

Коьрта къамелан дакъош, церан грамматически маьІна, морфологически билгалонаш, синтаксически гІуллакх.

ЦІердош

ЦІердош къамелан дакъа санна. ЦІердешан йукъара грамматически маьІна, морфологически билгалонаш, синтаксически функцеш. Къамелехь цІердешан гІуллакх.

Долахь а, йукъара а цІердешнаш. ЦІердешнийн грамматически классаш. ЦІердешнийн терахь. Цхьаллин йа дукхаллин терахьан кеп бен йоцу цІердешнаш.

ЦІердешнийн легарш. Диъ легар. Дожарийн маьІна.

ЦІердешнийн дожарийн чаккхенаш нийсайазйар. ЦІердешнаш кхолладаларан некъаш.

ЦІердешнаш морфологически къастор.

Долахь цІердешнийн нийсайаздар.

ЦІердешнашца ***ца*** нийсайаздар.

Оьрсийн маттара тІеэцначу цхьадолчу цІердешнийн нийсайаздар.

Синтаксис. Къамелан оьздангалла. Пунктуаци

Синтаксис лингвистикин дакъа санна.

Дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а нохчийн меттан синтаксисан дакъош санна. Коьртачу дешан морфологически билгалонашка хьаьжжина, дешнийн цхьаьнакхетаран коьрта тайпанаш (цIеран а, хандешан а).

Предложени а, цуьнан билгалонаш а. Предложенийн тайпанаш, аларан Iалашоне а, эмоцин билгалоне а хьаьжжина.

Дийцаран, хаттаран, тIедожоран; айдаран а, айдаран йоццу а предложенийн маьIнин а, интонацин а башхаллаш.

Предложенин коьрта меженаш (грамматически лард).

Подлежащи а, сказуеми а предложенин коьрта меженаш санна.

Сказуемин подлежащица барт хилар.

Грамматически лардийн масалле хьаьжжина, предложенийн тайпанаш: цхьалхе, чолхе.

Йаьржина а, йаржаза а предложенеш. Предложенин коьртаза меженаш: къастам, кхачам, латтам. Къастам а, и гайтаран тайпаналлин гIирсаш а. Кхачам а (нийса а, лач а), и гайтаран тайпаналлин гIирсаш а. Латтам а, и гайтаран тайпаналлин гIирсаш; маьIне хьаьжжина, латтамийн тайпанаш (хенан, меттиган, даран суьртан, Iалашонан, бахьанин, бараман).

Предложенин цхьанатайпана меженаш, къамелехь цара деш долу гIуллакх. Цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенийн интонацин башхаллаш. Цхьанатайпанчу меженашца йукъара дешнаш долу предложенеш.

ТIедерзарца йолу предложени, интонацин башхаллаш.

ТIедерзар а, и гайтаран гIирсаш а.

Цхьалхечу предложенин синтаксически анализ.

Ма-дарра къамелаца йолу предложенеш.

Ма-дарра къамелаца йолу предложенеш пунктуационни кечйар.

Диалог. Йозанехь диалог пунктуационни кечйар. Пунктуаци лингвистикин дакъа санна.

6 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Нохчийн мотт – Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а, нохчийн историн, культурин синъоьздангалле кхачоран гIирс а.

Литературин маттах лаьцна кхетам.

Мотт а, къамел а

Монолог-суртхIоттор, монолог-дийцар, монолог-ойлайар; лингвистически темина хаам.

Диалоган тайпанаш: гIуллакх дан дагадаийтар, вовшех дагабовлар.

Текст

Текстан маьIнин анализ: цуьнан композиционни башхаллийн, микротемийн а, абзацийн а, текстехь предложенеш вовшахтосучу кепийн а, гIирсийн а; меттан суртхIотторан гIирсех пайдаэцар (Iамийнчун барамехь).

Текстан хаамаш хийцар. Текстан план (цхьалхе, чолхе; цIеран, хаттаран); текстан коьрта а, коьртаза а хаам; текст схьайийцар.

СуртхIоттор къамелан тайпа санна.

Адаман куьцан суртхIоттор. ХIусаман суртхIоттор. Iаламан суртхIоттор. Меттиган суртхIоттор. Дарийн суртхIоттор.

Меттан функциональни тайпанаш

ГIуллакхан стиль. ДIахьедар. Расписка. Iилманан стиль. Дошаман статья. Iилманан хаам.

МЕТТАН СИСТЕМА

Морфологи. Къамелан оьздангалла. Орфографи

Билгалдош

Билгалдош къамелан дакъа санна. Билгалдешан йукъара грамматически маьІна, морфологически билгалонаш, синтаксически функцеш. Къамелехь билгалдешан гІуллакх.

Билгалдашо цІердашца бартбар. Мухаллин а, йукъаметтигаллин а билгалдешнаш. Берта а, бертаза а билгалдешнаш. Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш.

Мухаллин билгалдешнийн даржаш. Йуьхьанцара дарж. Дустаран дарж. ТІехдаларан дарж.

Билгалдешнаш терахьашца а, классашца а хийцадалар. Билгалдешнийн легар. Билгалдешнаш кхолладаларан некъаш.

Билгалдешнаш морфологически къастор.

Чолхечу билгалдешнийн нийсайаздар.

ТІеэцначу билгалдешнийн нийсайаздар.

Терахьдош

Терахьдош къамелан дакъа санна. Терахьдешан йукъара грамматически маьІна, морфологически билгалонаш, синтаксически функцеш. Къамелехь терахьдешан гІуллакх.

МаьІне хьаьжжина, терахьдешнийн тайпанаш: масаллин, рогІаллин терахьдешнаш.

ХІоттаме хьаьжжана, терахьдешнийн тайпанаш: цхьалхе, чолхе, хІоттаман терахьдешнаш. Берта а, бертаза а терахьдешнаш. Масаллин а, рогІаллин а терахьдешнийн легадалар, алар, нийсайаздар. Терахьдешнийн кепаш нийса кхоллайалар.

Гулдаран терахьдешнех нийса пайдаэцар.

Терахьдешнаш морфологически къастор.

Терахьдешнийн нийсайаздаран норма: терахьдешнаш цхьаьна а, къаьстина а, дефисца а йаздар, терахьдешнийн дожарийн чаккхенаш нийсайазйар.

ЦІерметдош

ЦІерметдош къамелан дакъа санна. ЦІерметдешан йукъара грамматически маьІна, морфологически билгалонаш, синтаксически функцеш. Къамелехь цІерметдешан гІуллакх.

МаьІне а, грамматически билгалонашка а хьаьжжана, цІерметдешнийн тайпанаш. ЦІерметдешнийн легар.
ЦІердешнаш, билгалдешнаш санна легалуш долу цІерметдешнаш. Йаххьийн цІерметдешнаш цІерниг а, лач а дожаршкахь. Йаххьийн цІерметдешнийн (***вай, тхо)*** тайп-тайпана маьІна. ЦІерметдашо цІердашца бартбар. Хаттаран а, йукъаметтигаллин а цІерметдешнийн башхалла.

ЦІерметдешнийн нийсайаздар.

Предложенехь цІерметдешан гІуллакх.

ЦІерметдешнаш морфологически къастор.

Хандош

Хандош къамелан дакъа санна. Хандешан йукъара грамматически маьІна, морфологически билгалонаш, синтаксически функцеш. Къамелехь хандешан гІуллакх.

Инфинитив а, цуьнан грамматически билгалонаш а.
Инфинитиван суффиксаш: ***-а, -о, -ан, -ен, -он.***

Хандешан хенаш. МаьІна а, пайдаэцар а. Карара хан, йахана хан, йогІу хан.

Карарчу хенан хандешнийн чаккхенаш нийсайазйар.

Йахана хан, цуьнан кепаш. Йаханчу хенан кепаш кхоллайалар. Йаханчу хенан хандешнийн чаккхенаш нийсайазйар.

ЙогIу хан, цуьнан кепаш. ЙогIучу хенан кепаш кхоллайалар.

Хандешан цхьаллин а, дукхазаллин а кепаш.

Хандешан терахьашца а, классашца а хийцадалар.

Хандешнаш морфологически къастор (Iамийнчун барамехь).

7 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара кхетам

Нохчийн мотт кхуьуш болу хилам санна. Къоман меттан, культурин, историн уьйр.

Мотт а, къамел а

Монолог-суртхIоттор, монолог-ойлайар, монолог-дийцар.

Диалоган тайпанаш: гIуллакх дан дагадаийтар, вовшех дагабовлар, хаамах жоп дехар, хаам бар.

Текст

Текст къамелан произведени санна. Текстан коьрта билгалонаш (жамI дар).

Текстан дIахIоттам. Абзац.

Текстан хаамаш хийцар: текстан план (цхьалхе, чолхе; цIеран, хаттаран, тезисан); текстан коьрта а, коьртаза а хаам.

Текстехь предложенеш вовшахтосу гIирсаш а, кепаш а (жамI дар).

Текстехь меттан суртхIотторан гIирсаш.

Ойлайар къамелан функциональни-маьIнин тайпа санна.

Текстан-ойлайаран дIахIоттаман башхаллаш.

Текстан маьIнин анализ: цуьнан композиционни башхаллийн, микротемийн а, абзацийн а, текстехь предложенеш вовшахтосучу кепийн а, гIирсийн а; меттан суртхIотторан гIирсех пайдаэцар (Iамийнчун барамехь).

Меттан функциональни тайпанаш

Меттан функциональни тайпанех лаьцна кхетам: буьйцу мотт, функциональни стилаш (Iилманан, публицистикин, гIуллакхан), исбаьхьаллин литературин мотт.

Публицистикин стиль. Пайдаэцаран гуо, функцеш, меттан башхаллаш.

Публицистикин стилан жанраш (репортаж, йоза, интервью).

Публицистикин стилехь йолчу текстaшкахь меттан суртхIотторан гIирсех пайдаэцар.

ГIуллакхан стиль. Пайдаэцаран гуо, функцеш, меттан башхаллаш.

МЕТТАН СИСТЕМА

Морфологи. Къамелан оьздангалла

Морфологи меттан Iилманан дакъа санна (жамI дар).

Хандош

Хандешан 1-ра а, 2-гIа а спряженеш. Дешан орамехь мукъа аьзнаш хийцадалар.

Кхечуьнга довлу а, ца довлу а хандешнаш.

Хандешан билгала, бехкаман, лааран, тIедожоран саттамаш. Хандешан хаттаран а, латтаман а кепаш.

Хандешнашца дацаран дакъалгаш (***ца, ма***) нийсайаздар.

Хандош морфологически къастор.

Причасти

Причасти хандешан кеп санна. Причастехь хандешан а, билгалдешан а билгалонаш. Предложенехь причастин синтаксически гIуллакх.

Причастин хенаш. Лааме а, лаамаза а причастеш. Причастин легар.

Причастин карчам.

Причасти морфологически къастор.

Причастийн дожарийн чаккхенаш нийсайазйар.
Причастешца суффиксаш нийсайазйар. Причастеш кхоллайалар.

Цхьайолу причастеш цІердешнашка а, билгалдешнашка а йерзар. Причастешца ***ца*** цхьаьна а, къаьстина а йаздар.

Причастин карчамца йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш.

Деепричасти

Деепричасти хандешан кеп санна. Деепричастехь хандешан а, куцдешан а билгалонаш. Предложенехь деепричастин синтаксически гІуллакх.

Деепричастин хенаш.

Деепричастин карчам. Деепричастица а, деепричастин карчамца а йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш.

Деепричастешца дацаран дакъалг ***ца*** нийсайаздар.

Масдар

Масдаран коьрта грамматически билгалонаш а, предложенехь цуьнан синтаксически гІуллакх а.

Масдаран грамматически категореш: терахь, классан гайтам.

Масдаран легар.

Масдаран карчам. Масдаран карчамехь сацаран хьаьркаш.

Масдарца ***ца*** нийсайаздар.

Куцдош

Куцдашах кхетам. Куцдешнийн йукъара грамматически маьІна.

Куцдешнийн тайпанаш. Куцдешнийн дустаран даржаш.

Куцдешнийн кхолладалар.

Куцдешан синтаксически гІуллакх.

Куцдош морфологически къастор.

Куцдешнийн нийсайаздар: цхьаьна, къаьстина, дефисца йаздар.

ГІуллакхан къамелан дакъош

ГІуллакхан къамелан дакъойх йукъара кхетам. Коьрта къамелан дакъош гІуллакхан къамелан дакъойх къастор.

ДештІаьхье

ДештІаьхье гІуллакхан къамелан дакъа санна.

ДештІаьхье, цуьнан маьІна, морфологически билгалонаш, синтаксически гІуллакх.

ДештІаьхьенийн тайпанаш.

Кхечу къамелан дакъойх кхоллайелла дештІаьхьенаш.
Церан нийсайазйар.

Хуттург

Хуттург гІуллакхан къамелан дакъа санна. Хуттург
предложенин цхьанатайпана меженаш а, чолхечу предложенин дакъош а вовшахтосу гІирс санна.

Хуттургийн тайпанаш, шайн хІоттаме хьаьжжина: цхьалхе, чолхе, хІоттаман. ХІоттаман хуттургийн нийсайазйар.

Хуттургийн тайпанаш, шайн маьІне хьаьжжана:
цхьаьнакхетаран а, карара а.

Текстехь хуттургийн маьІна. Къамелехь хуттургех, церан маьІне хьаьжжина, пайдаэцар. Хуттургех предложенеш а, текстан дакъош а вовшахтосучу гІирсех санна пайдаэцар.

Предложенин цхьанатайпана меженаш а, чолхечу предложенийн дакъош а вовшахтосучу хуттургашца (***а, йа)*** йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш.

Дакъалг

Дакъалг гІуллакхан къамелан дакъа санна.

Дакъалгийн тайпанаш, шайн маьІне а, пайдаэцаре а хьаьжжана.

Дакъалгийн нийсайаздар. Тайп-тайпанчу къамелан дакъошца

дакъалгаш дефисца а, къаьстина а йаздар.

Айдардош

Айдардашах кхетам. Къамелехь айдардешан маьІна. Айдардешан билгалонаш. Айдардешнашца йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш.

Азтардаран дешнаш.

Айдардешнийн интонацица а, сацаран хьаьркашца а къастор.

8 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара кхетам

Нохчийн мотт кавказан кхечу къаьмнийн меттанашна йукъахь.

Мотт а, къамел а

Монолог-суртхІоттор, монолог-ойлайар, монолог-дийцар; Іилманан хаамца къамел дар.

Диалог.

Текст

Текст а, цуьнан коьрта билгалонаш а.

Къамелан функциональни-маьІнин тайпанийн башхаллаш (дийцар, суртхІоттор, ойлайар).

Текстан хаамаш хийцар: тайп-тайпанчу хьостанашкара хаам схьахаржар; лингвистически дошамех пайдаэцар; тезисаш, конспект.

Меттан функциональни тайпанаш

ГІуллакхан стиль. Пайдаэцаран гуо, функцеш, меттан башхаллаш.

ГІуллакхан стилан жанраш (дІахьедар, кхеторан кехат, автобиографи, характеристика).

Іилманан стиль. Пайдаэцаран гуо, функцеш, меттан башхаллаш.

Іилманан стилан жанраш (реферат, Іилманан темина доклад).

Текстехь меттан тайп-тайпанчу функциональни тайпанийн цхьаьнадар, текстехь предложенеш вовшахтосу гІирсаш.

МЕТТАН СИСТЕМА

Синтаксис. Къамелан оьздангалла. Пунктуаци

Синтаксис лингвистикин дакъа санна.

Дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а синтаксисан дакъош санна.Пунктуаци. Сацаран хьаьркийн функцеш.

Дешнийн цхьаьнакхетар

Дешнийн цхьаьнакхетаран коьрта билгалонаш.

Коьртачу дешан морфологически билгалонашка хьаьжжина, дешнийн цхьаьнакхетаран тайпанаш: хандешан а, цІеран а.

Дешнийн цхьаьнакхетарехь карарчу уьйран кепаш: бартбар, урхалла, тІетовжар.

Дешнийн цхьаьнакхетарийн синтаксически анализ.

Предложени

Предложени. Предложенин коьрта билгалонаш: маьІнин а, интонацин а йуьзна хилар, грамматически кечйар.

Предложенийн тайпанаш, аларан Іалашоне хьаьжжина, (дийцаран, хаттаран, тІедожоран), эмоцин билгалоне хьаьжжана, (айдаран, айдаран йоцу). Церан интонацин а, маьІнин а башхаллаш.

ТІедожоран предложенешкахь меттан тІедожоран кепех пайдаэцар.

Барта а, йозанан а къамелехь предложенеш кечйаран гІирсаш (интонаци, маьІнин тохар, сацаран хьаьркаш).

Грамматически лардийн масалле хьаьжжана, предложенийн тайпанаш (цхьалхе, чолхе).

Коьрта меженаш хиларе хьаьжжана, цхьалхечу предложенийн тайпанаш (цхьанахІоттаман, шинахІоттаман).

Коьртаза меженаш хиларе хьаьжжана, предложенийн тайпанаш

(йаьржина, йаржаза).

Йуьззина а, йуьззина йоцу а предложенеш.

Диалоган къамелехь йуьззина йоцчу предложенех пайдаэцар, барта къамелехь йуьззина йоцчу предложенин интонаци ларйар. ***ХIаъ, хIан-хIа*** дешнашца йолчу предложенийн грамматически а, пунктуационни а, интонацин а башхаллаш.

Цхьалхе предложени хIотторан а, инверсех пайдаэцаран а норманаш.

ШинахIоттаман предложени

Предложенин коьрта меженаш

Подлежащи а, сказуеми а предложенин коьрта меженаш санна. Подлежащин хиларан кепаш. Подлежащин тайпанаш.

Сказуемин тайпанаш а (хандешан цхьалхе, хандешан хIоттаман, цIеран хIоттаман), сказуемин хиларан кепаш а.

Подлежащиний, сказуеминий йуккъехь тире.

Предложенин коьртаза меженаш

Предложенин коьртаза меженаш, церан тайпанаш.

Къастам предложенин коьртаза меже санна. Берта а, бертаза а къастамаш.

Йуххедиллар къастаман шатайпа кеп санна. Кхачам предложенин коьртаза меже санна. Нийса а, лач а кхачамаш.

Латтам предложенин коьртаза меже санна. Латтамийн тайпанаш (меттиган, хенан, бахьанин, Iалашонан, даран суьртан, дуьхьалара, бехкаман, бараман).

ЦхьанахIоттаман предложени

ЦхьанахIоттаман предложенеш, церан грамматически билгалонаш.

ЦхьанахIоттаман предложенийн а, шинахIоттаман йуьззина йоцчу предложенийн а грамматически башхаллаш.

ЦхьанахIоттаман предложенийн тайпанаш: цIеран, билгала-йуьхьан, билгалза-йуьхьан, йукъара-йуьхьан, йуьхьза предложенеш.

Къамелан тайп-тайпанчу стилашкахь цхьанахIоттаман предложенех пайдаэцар.

Чолхейаьлла цхьалхе предложени. Цхьанатайпанчу меженашца предложенеш

Предложенин цхьанатайпана меженаш, церан билгалонаш, вовшахтосу гIирсаш. Предложенин цхьанатайпанчу меженийн уьйр: хуттургаш йолу а, хуттургаш йоцу а. Интонаци, сацаран хьаьркаш.

Цхьанатайпана а, цхьанатайпана боцу а къастамаш.

Цхьанатайпанчу меженашца йукъара дешнаш долу предложенеш.

Цхьанатайпанчу меженашца йукъара дешнаш долчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хIитторан норманаш.

Йух-йуха йалочу ***а, йа*** хуттургашца йозучу цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хIитторан норманаш.

Шакъаьстинчу меженашца йолу предложенеш

Шакъастар. Шакъаьстинчу меженийн тайпанаш (шакъаьстина къастамаш, шакъаьстина йуххедилларш, шакъаьстина латтамаш).

Латтамийн дурсаш.

ТIедерзаршца а, йукъайалочу, йукъахIитточу конструкцешца а йолу предложенеш

ТIедерзар. ТIедерзаран коьрта гIуллакх.

Даьржина а, даржаза а тIедерзар.

Йукъайало конструкцеш.

Йукъайалочу конструкцийн тайпанаш, маьIне хьаьжжана, (тешна

хилар йа цахилар, тайп-тайпана синхаамаш, хаам хьаьнгара бу, ойланийн рогIалла а, церан уьйр а, кечйаран кепаш а гойтучу маьIнехь йукъадало дешнаш).

ЙукъахIитто конструкцеш.

Предложенин меженех тера догIуш долу йукъадало дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш.

Йукъайалочу а, йукъахIитточу а конструкцешца, тIедерзаршца (даьржина а, даржаза а), айдардешнашца йолу предложенеш хIитторан норманаш.

Йукъайалочу а, йукъахIитточу а конструкцешца, тIедерзаршца, айдардешнашца йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хIитторан норманаш.

Предложенийн синтаксически а, пунктуационни а анализ.

Ма-дарра а, лач а къамел

Ма-дарра а, лач а къамел. Ма-дарра а, лач а къамелаца йолчу предложенийн дIахIоттам.

Цитаташ. Алар йукъа цитаташ йалоран кепаш. Ма-дарра а, лач а къамелаца предложенеш хIитторан норманаш; ма-дарра а, лач а къамелаца йолчу предложенешкахь, цитаташ йалорехь сацаран хьаьркаш хIитторан норманаш.

9 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара кхетам

Нохчийн Республикехь нохчийн матто кхочушден гIуллакх.

Нохчийн мотт вайн заманан дуьненахь.

Мотт а, къамел а

Барта а, йозанан а, монологически а, диалогически а къамел, полилог (карладаккхар).

Къамелан гIуллакхан кепаш: дийцар, йоза, ладогIар, йешар (карладаккхар).

ЛадогIаран кепаш: харжаман, довзийтаран, дуьхенгара.

Йешаран кепаш: Iаморан, довзийтаран, хьажаран, лехаман.

Дахарехь, книгаш йешарехь зеделлачунна, суьрташна, иллюстрацешна, чулацаман суьртана тIе а тевжаш, теме а, тIекаренан хьелашка хьаьжжана, тайп-тайпана коммуникативни хьажам болу барта а, йозанан а аларш кхоллар (цу йукъахь сочиненеш-миниатюраш а).

ЛадоьгIначу йа йешначу текстан чулацам ма-барра, хоржуш, бацбина схьабийцар.

Къамелан практикехь барта а, йозанан а аларш кхолларехь нохчийн литературин меттан норманаш (орфоэпически, лексически, грамматически, стилистически, орфографически, пунктуационни) ларйар.

Дешаран книгица, лингвистически дошамашца, справочни литературица болх баран кепаш.

Текст

Текстехь къамелан тайп-тайпана функциональни-маьIнин тайпанаш цхьаьнадар, цу йукъахь исбаьхьаллин произведенешкахь меттан тайп-тайпанчу функциональни тайпанийн элементийн цхьаьнайар а.

Къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьIнин тайпанех йолчу тексташ кахь меттан суртхIотторан гIирсех пайдаэцаран башхаллаш.

Текстан хаамаш хийцар.

Меттан функциональни тайпанаш

Вайн заманан нохчийн меттан функциональни тайпанаш: буьйцу мотт; функциональни стилаш: Iилманан (Iилманан-дешаран), публицистикин, гIуллакхан; исбаьхьаллин литературин мотт (карладаккхар, жамI дар).

Iилманан стиль. Пайдаэцаран гуо, функцеш, къамел даран

тайпаналлин хьелаш, къамелан хьесапаш, Іилманан стилаца богІуш болу меттан гІирсаш. Тезисаш, конспект, реферат, рецензи.

Исбаьхьаллин литературин мотт а, вайн заманан нохчийн меттан тайпанех иза къаьсташ хилар а. Исбаьхьаллин меттан коьрта башхаллаш: васт хилар, гайтаран-исбаьхьаллин гІирсех а, ткъа иштта меттан кхечу функциональни тайпанийн меттан гІирсех а шуьйра пайдаэцар.

Нохчийн меттан коьрта гайтаран-исбаьхьаллин гІирсаш, къамелехь царах пайдаэцар (метафора, эпитет, дустар, гипербола, олицетворени).

МЕТТАН СИСТЕМА

Синтаксис. Къамелан оьздангалла. Пунктуаци

Чолхе предложени

Чолхечу предложених кхетам (карладаккхар). Чолхечу предложениийн тайпанаш.

Чолхечу предложенин дакъойн маьІнин, дІахІоттаман, интонацин цхьаалла.

Чолхе-цхьаьнакхетта предложени

Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенех а, цуьнан хІоттамах а кхетам.

Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенин дакъош вовшахтосу гІирсаш.

Предложенин дакъошна йукъахь тайп-тайпана маьІнин уьйраш йолчу чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенийн интонацин башхаллаш.

Къамелехь чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенех пайдаэцар.

Чолхе-цхьаьнакхетта предложени хІотторан норманаш; чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хІитторан норманаш.

Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенийн синтаксически а, пунктуационни анализ.

Чолхе-карара предложени

Чолхе-карарчу предложенех кхетам. Предложенин коьрта а, тІетуху а дакъош.

Хуттургаш а, хуттургийн дешнаш а. Карарчу хуттургийн а, хуттургийн дешнийн а башхаллаш.

Чолхе-карарчу предложенийн тайпанаш, коьртачу а, тІетухучу а дакъошна йукъарчу маьІнин башхаллашка, дІахІоттаме, уьйран синтаксически гІирсашка хьаьжжана.

Чолхе-карара предложенеш а, шакъаьстинчу меженашца йолу цхьалхе предложенеш а грамматически тера йогІуш хилар.

Къастаман тІетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш. Кхачаман тІетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш. Латтамийн тІетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш. Хенан тІетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш. Бахьанин, Іалашонан тІетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш. Бехкаман тІетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш. Даран суьртан, бараман тІетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш.

Чолхе-карара предложени хІотторан норманаш; коьртачу декъах кхачаман тІетуху а, латтамийн тІетуху а предложенеш хуттургаца, хуттурган дешнашца дІахоттарца чолхе-карара предложени хІоттор.

Масех тІетухучуьнца йолу чолхе-карара предложенеш.

Чолхе-карарчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хІитторан норманаш.

Чолхе-карарчу предложенийн синтаксически а, пунктуационни анализ.

Хуттургаш йоцу чолхе предложени

Хуттургаш йоццу чолхечу предложенех кхетам балар.

Хуттургаш йоццу чолхечу предложенин дакъошна йукъара маьІнин йукъаметтигаш. Хуттургаш йоццу чолхечу предложенин тайпанаш. Хуттургаш йоццу чолхечу предложенех къамелехь пайдаэцар. Хуттургаш йоцу чолхе предложенеш а, хуттургаш йолу чолхе предложенеш а грамматически тера йогІуш хилар.

Хуттургаш йоццу чолхечу предложенин дакъойн уьйран гІирсаш: интонаци, сацаран хьаьркаш. Хуттургаш йоцу чолхе предложенеш дагардаран маьІница. Хуттургаш йоццу чолхечу предложенехь цІоьмалг а, цІоьмалгаца тІадам а.

Хуттургаш йоцу чолхе предложенеш бахьанин, кхеторан, тІедузаран маьІнашца. Хуттургаш йоццу чолхечу предложенехь шитІадам.

Хуттургаш йоцу чолхе предложенеш хенан, дуьхьалара, бехкаман, тІаьхьалонан маьІнашца. Хуттургаш йоццу чолхечу предложенехь тире.

Хуттургаш йоццу чолхечу предложенийн синтаксически а, пунктуационни анализ.

КОЬРТАЧУ ЙУКЪАРЧУ ДЕШАРАН ТІЕГІАНЕХЬ «НЕНАН МОТТ (НОХЧИЙН)» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМІАШ

ЛИЧНОСТНИ ЖАМІАШ

Коьртачу йукъарчу дешаран нохчийн меттан Герггара белхан программа карайерзоран личностни жамІашка кхочу дешаран а, кхетош-кхиоран а гІуллакхийн цхьааллехь, нохчийн къоман ламасталлин социокультурни, синъоьздангаллин механаллашца, йукъараллехь тІеэцначу низаман бакъонашца, норманашца догІуш а долуш, цул сов, жамІаша ша-шен довзарехь, ша-шен кхетош-кхиорехь, ша-шен кхиорехь адаман чоьхьара хьелаш кхолларехь аьтто а бо.

Коьртачу йукъарчу дешаран нохчийн меттан Герггара белхан программа карайерзоран личностни жамІаша гайта деза позитивни механаллех кхетаран къепен куьйгаллица болх бан дешархой кийча хилар, цуьнан къепен буха тІехь а, кхетош-кхиоран гІуллакхдаран коьрта некъаш кхочушдарехь а гІуллакхдаран зеделларг совдаккхар, цу йукъахь кху декъахь:

***Граждански кхетош-кхиоран*:**

гражданинан декхарш кхочушдан а, цуьнан бакъонаш тІеэца а кийча хилар, кхечу адамийн бакъонаш, маршо, бакъдолу хьашташ ларар; доьзалан, дешаран хьукматан, меттигерчу йукъараллин, виначу мехкан, пачхьалкхан дахарехь жигара дакъалацар, цу йукъахь нохчийн маттахь йазйинчу литературин произведенешкахь гайтинчу хьелашца дустарехь дакъалацар а; экстремизман, дискриминацин муьлхха а кеп тІецаэцар; адаман дахарехь тайп-тайпанчу йукъараллин институташа дечу гІуллакхах кхетар; коьртачу бакъонех, маршонах, гражданинан декхарех, йукъараллин норманех, нохчийн маттахь йазйинчу литературин произведенешкарчу масаллийн буха тІехь кхиийнчу поликультурни йукъараллехь адамийн вовшашца йолчу йукъаметтигийн бакъонех лаьцна кхетам хилар; цхьаьна тайп-тайпана гІуллакхаш кхочушдан кийча хилар, вовшех кхета, вовшашна гІо дан гІертар; ишколан шайн урхаллехь жигара дакъалацар; гуманитарни гІуллакхдарехь дакъалаца кийча хилар.

***Патриотически кхетош-кхиоран*:**

Нохчийн Республикин пачхьалкхан матто санна нохчийн матто дечу гІуллакхах кхетар; нохчийн мотт, истори а, шен мехкан культура а йовза лаам гучубаккхар; нохчийн маттаца, шен Даймехкан кхиамашца, Іилманца, исбаьхьаллица, тІеман хьуьнаршца, халкъан къинхьегаман кхиамашца, (цу йукъахь исбаьхьаллин произведенешкахь гайтинарш а),

мехала йукъаметтигаш йолуш хилар; Нохчийн Республикин символш, пачхьалкхан дезденош, исторически а, Іаламан а тІаьхьало,хІолламаш, тайп-тайпанчу къаьмнийн ламасташ ларар.

***Синъоьздангаллин кхетош-кхиоран*:**

гІиллакх-оьздангалла къасточу хьелашкахь оьздангаллин мехалла а, норманаш а йовзар; шен леларан, цу йукъахь къамел даран а, шегара даьллачун а, ткъа иштта оьздангаллин, бакъонийн норманашка хьаьжжина, кхечу адамийн леларан а, цаьргара даьллачун а мах хадо кийча хилар, диначу хІуманан хин йолчу тІаьхьалонах кхетар тидаме а оьцуш; йукъараллехь лело ца догІу гІуллакхаш адамийн леларан норманашца а, бакъонашца а цхьаьна ца догІу гІуллакхаш жигара тІецаэцар; шен а, йукъараллин а меттиган хьелашкахь адаман маршо а, жоьпалла а.

***Эстетически кхетош-кхиоран*:**

шен а, кхечу а халкъийн исбаьхьаллин тайп-тайпанчу кепех, ламастех, кхолларалле кхеташ хилар; исбаьхьаллин эмоцин тІеІаткъамах кхетар; зІенан а, ша-шен гайтаран а гІирсех санна исбаьхьаллин культурин мехаллех кхетар; даймехкан а, дуьненан а исбаьхьаллин мехаллех кхетар; исбаьхьаллин тайп-тайпанчу кепашкахь ша-шен гайтаре гІертар.

***Физически кхетош-кхиоран, могашаллин культура а, синхаамийн хьал а кхиоран*:**

шен дахарехь, книгаш йешарехь зеделлачунна тІе а тевжаш, дахаран мехаллех кхетар; шен могашаллина жоьпаллехь хилар а, дахаран могашчу кепана тІехьажам хилар а (аьхна кхача, гигиенин бакъонаш ларйар, дІанисийна дешаран а, садаІаран а раж; диллина физически жигаралла); тІаьхьенех кхетар, зене марздаларш (спирт малар, цигаьрка озар, наркотикашка марзвалар), физически (а, синІаткъаман а, могашаллина зене йолу кхин тайпа кепаш тІецаэцар; кхерамзаллин бакъонаш ларйар, цу йукъахь ишколан меттан дешаран процессехь интернет-гуонехь кхерамзаллин леларан карадерзарш а; халахетарех а, хийцалуш долчу йукъараллин, хааман, Іаламан хьолех а вола хьуьнар хилар, цу йукъахь шена зеделлачух кхеташ а, кхин дІа йолу Іалашонаш хІиттош а; йемал ца беш, ша а, кхиберш а тІеэца хаар; шен а, кхиболчеран а синхаамийн хьолах кхета хаар, шегара хьал гайтархьама меттан гІирсех нийса пайдаэцар, цу йукъахь нохчийн маттахь йазйинчу литературин произведенешкарчу масалшна тІе а тевжаш; рефлексин карадерзарш кхиор, шегара а, ткъа иштта кхечу стагера а гІалат дала бакъо хилар къобалдар.

***Къинхьегаман кхетош-кхиоран*:**

технологин а, йукъараллин а хьажаман практикин хьесапаш (доьзалан, ишколан, гІалин, мехкан дозанехь) кхочушдарехь жигара дакъалаца тІехьажам хилар, цу тайпана гІуллакх дІадоло, план хІотто а, ша кхочушдан а хьуьнар хилар;

корматаллаш а, тайп-тайпана къинхьегам а практикехь Іамо дог дар, цу йукъахь Іамочу предметан хаарех пайдаэцаран а, филологаша, журналисташа, йаздархоша бен болх бовзаран а буха тІехь а; къинхьегаме а, къинхьегаман жамІашка а ларам хилар; шен а, йукъараллин а хьашташ тидаме а оьцуш, кхетарца харжар, дешаран, дахаран хьесапийн шен траектори дІахІоттор; хиндолчух долу шен хьесапаш схьадийца хаар.

***Экологин кхетош-кхиоран*:**

гонахарчу декъехь хьесапаш кхочушдархьама йукъараллин а, Іаламан а Іилманийн декъехь долчу хаарех пайдаэцар, дечун план хІоттор, гонахарчарна цунах хила тарлучу тІаьхьалонан мах хадор; экологин проблемех лаьцна шена хетарг хьекъале а, нийса а схьаала хаар;

экологин культурин тIегIа лакхайаккхар, экологин проблемаш йаккхий хиларх а, уьш къасто некъаш лаха дезарх а кхетар; гонахарчарна зуламе долу дараш жигара тIецаэцар, цу йукъахь экологин проблемаш ойъу литературин прозведенеш йовзарца кхиънарш а; Iаламна, йукъараллина, технологина йукъахь долчу хьелашкахь гражданина а, хьаштхочо а санна айхьа дан дезачух кхетар; экологин хьажаман практикин
гIуллакхдарехь дакъалаца кийча хилар.

***Iилманан довзаран механлин*:**

адаман а, Iаламан а, йукъараллин а кхиаран коьртачу низамех, адаман Iаламан а, йукъараллин а гуонаца йолчу уьйрех, меттан кхиаран низамех лаьцначу Iилманан кхетамийн вайн заманан къепеца гIуллакхдарехь кхиар; меттан а, йешаран а культура, йешаран говзалла дуьне довзаран гIирс санна карайерзор; ишколан меттан дешаран башхаллаш лоруш, лехаман гIуллакхдаран коьрта хаарш карадерзор; зеделлачух, диначух, тидамех кхетарна тIехьажам а, шен а, йукъарчу а хьоле кхачаран некъаш кхачаме дало гIертар а.

***Дешархо йукъараллин а, Iаламан а гуонан хийцалучу хьолех воларан*:**

йукъараллин зеделларг, коьрта йукъараллин гIуллакхаш, йукъараллехь леларан бакъонаш, норманаш, йукъарлонашкахь а, тобанашкахь а йукъараллин дахаран кепаш дешархоша карайерзор, корматаллин гIуллакхдарца, ткъа иштта доьзал а, кхечу культурин гуонера нахаца йукъараллин зIе хиларан гурашкахь вовшахтоьхна тобанаш а йукъа а лоцуш; билггал доччу хьелашкахь зIе хиларан хьашт, кхечеран хаарш а, царна зеделларг а тIеэца кийча хилар; практически гIуллакхдарца шена хууш долчун тIегIа лакхадаккхарехь билггал доччу хьелашкахь даран хьашт хилар, цу йукъахь кхечу нахах Iама хаар а, цхьаьна гIуллакхдарехь кхечарна зеделлачух девза гIуллакхаш, карадерзарш, керла хаарш тIеэца хаар а; объектех, хиламех лаьцна гипотезаш, цу йукъахь хьалха бевзаш цахилларш а, кхетамаш, ойла кепе йалоран, васташ цхьаьнадалоран говзалла а, керла хаарш а кхио оьшуш хилар а; шен хаарш къен хиларх кхетар, шен кхиаран хьесап хIоттор; коьртачу кхетамех, терминех, кхиаран концепцин декъехь шена хетачух пайдаэца хаар, экономикин, йукъараллин, Iаламан вовшашца йолу уьйр гучуйаккха а, талла а хаар, гонахарчунна Iаткъам бар, Iалашонашка кхачар, кхайкхамаш а, хила тарлун йаккхий тIаьхьалонаш а эшор тидаме а оьцуш, ша дечун мах хадо хаар;

книгаш йешарехь, къамел дарехь, дахарехь зеделлачунна тIе а тевжаш, Iаткъамечу хьолах кхета, хуьлучу хийцамийн, церан тIаьхьалонийн мах хадо; Iаткъамечу хьолан мах хадо, тIеэцна сацамаш, дараш нисдан; кхераман, тIаьхьалонан мах хадо а, кепе йало а, зеделларг кхио, хIоьттинчу хьолехь диканиг лаха хаа; кхиаман гаранти йоцуш, гIуллакх дан кийча хила хьуьнар хилар.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМIАШ

1. Дешаран универсальни довзаран дараш карадерзор

***Коьрта маьIнин дараш*:**

меттан дакъойн, меттан хиламийн, процессийн ладаме билгалонаш гучуйаха а, билгалйаха а;

меттан дакъош (хиламаш) тайпанашка дIасадекъаран ладаме билгало, жамIдарна а, дустарна а бахьанаш, кхочушйечу анализан критереш къасто; ладамечу билгалоне хьаьжжина, меттан дакъош тайпанашка дIасадекъа;

низаме хьаьжжина дерг а, цхьаьнацадогIург а къасточу факташкахь,

хаамашкахь, тидамашкахь гучудаккха; низаме хьаьжжина дерг а, цхьаьнацадогIург а гучудаккхаран критереш йала;

хIоттийна дешаран декхар кхочушдарна оьшучу текстан хааман къоьлла гучуйаккха;

меттан процессаш Iаморехь бахьанин-тIаьхьалонан уьйраш гучуйаха; дедукцин а, индукцин а ойланаш сацарх, тера йогIу ойланаш сацарх пайдаэцарца жамIаш дан; уьйрех лаьцна гипотезаш кепе йало;

текстийн тайп-тайпанчу кепашца, меттан тайп-тайпанчу дакъошца болх барехь дешаран хьесап кхочушдаран кеп шен лаамехь харжа, кхочушдаран варианташ йустуш а, гIолехь вариант хоржуш а, ша билгалйина критереш тидаме оьцуш а.

***Коьрта лехаман дараш*:**

хаттарех пайдаэца мотт Iаморехь хааран лехаман гIирсах санна;

хьолан бакъ долчун а, лууш долчун а йукъара цхьаьнацадогIург гойту хаттарш кепе дало а, долуш дерг а, лоьхуш дерг а шен лаамехь дIахIотто а;

шена хетарг а, кхечарна хетарг а бакъ хиларх лаьцна гипотеза кхолла, шена хетарг а, ойла а тIечIагIйан;

дарийн алгоритм хIотто, дешаран хьесап кхочушдарехь цунах пайдаэца;

меттан дакъойн, процессийн, бахьанин-тIаьхьалонан уьйрийн, объектийн вовшашца йозуш хиларан башхаллаш дIахIитторехь ша хIоттийнчу планаца жима таллам бан;

лингвистически таллам (эксперимент) барехь схьаэцначу хааман мегаш хиларан а, бакъхиларан а мах хадо; биначу тидаме, талламе хьаьжжина, жамIаш ша кепе дало; схьаэцна жамIаш бакъхиларан мах хадоран гIирсаш караберзо;

процессийн, хиламийн кхин дIа хила тарлуш долу кхиар а, тера догIучу хьелашкахь церан тIаьхалонаш а билгалйаха, ткъа иштта керлачу хьелашкахь а, контексташкахь а церан кхиарах лаьцна шайна хетарг ала.

***Хаамца болх бар*:**

деллачу дешаран хьесапе а, йалийнчу критерешка а хьаьжжина, хаамаш лахарехь а, схьакъасторехь а тайп-тайпанчу кепех, гIирсех, жоп дехарх пайдаэца;

текстaшкахь, таблицашкахь, схемашкахь белла хаам схьакъасто, талла, къепе бало, хааман кхетам бала, цуьнан жамI дан;

чулацамехь болу хаам бакъ хиларе а, мегаш хиларе а хьаьжжина, текстан мах хадорхьама а, дешаран хьесапаш кхочушдаран Iалашонца оьшучу хаамах кхетархьама а ладогIаран а, йешаран а тайп-тайпанчу кепех пайдаэца;

хIиттийнчу Iалашонашка хьаьжжина, цхьана йа масех хьостанера хаамаш схьаэцархьама, жамIдархьама, къепе балорхьама маьIнин йешарх пайдаэца;

тайп-тайпанчу хаамийн хьостанашкара тера догIу тIечIагIдарш каро (цхьа ойла, верси бакъйеш йа харцйеш йолу);

хаам луш йолу уггар гIолехь кеп (текст, презентаци, таблица, схема) ша схьахаржа а, кхочушден хьесапаш, коммуникативни хIоттаме хьаьжжина, чолхе йоцчу схемашца, диаграммашца, кхечу графикица, церан вовшех йозуш хиларца гайта а;

хьехархочо йеллачу йа ша хIоттийнчу критерешца хааман тешаме хиларан мах хадор;

хаамаш къепе бало а, эвсараллица дагахь латто а.

2. Дешаран универсальни коммуникативни дараш карадерзор

***ТIекаре*:**

тIекаренан хьелашка, Iалашонашка хьаьжжина, хетарг кхолла а, цунах кхета а, эмоцеш гайта; диалогашкахь а, дискуссешкахь а, барта монологически къамелехь а, йозанан текстaшкахь а ша (шена хетарг) гайта;

тIекаренан ишарш йаран (дешнашца боцу) гIирсаш бовза, йукъараллин хьаьркийн маьIнех кхета;

къовсаме хьелаш кхолладаларан бахьанаш довза, къовсамаш малбан, дагадовла;

кхечеран дагахь долчух кхета, къамелхочуьнца лараме хила, хьайн дуьхьалонаш оьздачу кепе йерзо;

диалог/дискусси дIайахьарехь йийцаре йиллинчу темица догIу хаттарш дала а, хьесап кхочушдарна а, дика лаарца йолчу тIекаренна тIетарна а тIехьажийна йолу ойланаш ала а;

шена хетарг диалоган кхечу декъашхошна хетачунна дуьхьалхIотто, башхаллаш а, позицийн тера хилар а гучудаккха;

йиначу меттан анализан, кхочушйинчу лингвистически экспериментан, талларан, проектан жамIаш нахана гуш-хезаш довзийта;

презентацин Iалашо а, аудиторин башхаллаш а лоруш, къамел даран барам ша харжа, цуьнга хьаьжжина, иллюстрацин материалах пайдаэцарца барта а, йозанан а текстaш хIитто.

***Цхьаьна гIуллакхдар*:**

билггал йолу проблема кхочушйарехь тобанца а, ша а бен болх гIолехь хиларх кхета а, цунах пайдаэца а, йуьхьарлаьцна Iалашо кхочушйарехь вовшашца зIе хиларан тобанан кепех пайдаэцар оьшуш хилар билгалдаккха;

цхьаьна гIуллакхдаран Iалашо йуьхьарлаца, цу Iалашоне кхача цхьаьна дараш хIитто: гIуллакх дIасадекъа, барт бан, цхьаьна бечу белхан процесс а, жамI а дийцаре дан; масех адамна хетачун жамI дан, куьйгалла дан, тIедиллар кхочушдан, муьтIахь хила кийча хилар гучудаккха;

цхьаьна бен болх вовшахтохаран план хIотто, шен гIуллакх къасто (вовшашца зIе хиларан массо а декъашхочунна бакъахьа хетарг а, церан таронаш а лоруш), тобанан декъашхошна йукъахь хьесапаш дIасадекъа, белхан тобанийн кепашкахь дакъалаца (дийцаре диллар, вовшех дагавалар, «хьен штурм», кхийерш а);

белхан шен дакъа кхочушдан, оцу декъехь лакхарчу жамIашка кхача, тобанан кхечу декъашхойн дарашца шен дарийн уьйр хилийта;

йукъарчу балха тIехь ша дакъалацаран эвсараллин мах хадо вовшашца зIе хиларан декъашхоша шаьш хIиттийнчу критерешца; жамIаш йуьхьанцарчу хьесапца а, тобанан хIора декъашхочун цу жамIашка кхачоран гIуллакхца а дуста, жоьпаллин гуо дIасабекъа а, тобанна хьалха отчет йала кийча хила а.

3. Дешаран универсальни регулятивни дараш карадерзор

***Ша-шен вовшахтохар*:**

дешаран а, дахаран а хьелашкахь кхочушйен проблемаш гучуйаха;

сацам баран тайп-тайпана некъаш довза (ша цхьамма, тобанехь сацам бар, тобано сацам бар);

хьесап кхочушдаран алгоритм (йа цуьнан дакъа) ша хIотто, болчу гIирсашка а, шен таронашка а хьаьжжина, дешаран хьесап кхочушдаран кеп къасто, сацаман йелла варианташ тIечIагIйан;

дарийн план ша хIотто, иза кхочушйарехь оьшу нисдарш йукъадало;

шена хетарг къасто а, шен сацамах жоьпалла тIеэца а.

***Ша-шен таллар*:**

ша-шен талларан (цу йукъахь къамелан а), ша-шен догдаийтаран, рефлексин тайп-тайпана кепаш карайерзо;

дешаран хьолан нийса мах хадо а, иза хийцаран план йало а;

дешаран хьесап кхочушдарехь хила тарлуш йолу халонаш ган а, хийцалучу хьелашна адаптаци йан а;

гIуллакхдаран жамIашка кхачаран (цакхачаран) бахьанех кхето; коммуникативни аьтто цахиларан бахьанех кхета а, уьш ца хилийта хаа а, карадерзийнчу къамелан зеделлачун мах хадо, тIекаренан Iалашонашка а, хьелашка а хьаьжжина, шен къамел нисдан а; тIекаренан Iалашонан а, хьелийн а жамI цхьаьнадаран мах хадо.

***Синхаамийн интеллект*:**

шен а, кхечеран а синхаамаш тIехь урхалла даран хьуьнар кхио;

синхаамаш хиларан бахьанаш гучудаха а, талла а; кхечу стеган дагахь долчух а, цуьнан бахьанех а кхета, къамелан хьал а толлуш; шен синхаамаш гайтаран кеп нисйан.

***Ша а, кхиберш а тIеэцар*:**

кхечу стагах а, цунна хетачух а кхеташ хила; ша а, кхиверг а гIалатвала бакъо йолуш хиларх кхета;

ша а, кхиберш а, йемал ца беш, тIеэцар; цIеначу дагара хила;

гонахарчу дерригенна а Iуналла дан йиш цахиларх кхета.

ПРЕДМЕТАН ЖАМIАШ

5 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Нохчийн меттан хьолах а, исбаьхьаллех а кхеташ хила, цунна тешалла деш долу масалш дало.

Лингвистикин коьрта дакъош, меттан а, къамелан а коьрта дакъош довза (аз, морфема, дош, дешнийн цхьаьнакхетар, предложени).

Мотт а, къамел а

Барта а, йозанан а къамелан, монологан а, диалоган а йукъара башхаллаш билгалйаха; хIора дийнан дахарехь а, дешарна тIехьажийна долу хьесапаш кхочушдарехь а къамелан гIуллакхдаран тайпанийн башхаллаш тидаме эца.

Дахарехь биначу тидамийн, Iилманан-дешаран, исбаьхьаллин, Iилманан-кхетаме йолу литература йешаран буха тIехь барамехь 5 предложенел кIезиг доцу барта монологически аларш хIитто.

Лингвистически теманашна йолчу диалогехь а (Iамийнчун барамехь), дахарехь биначу тидамийн буха тIехь йолчу диалогехь/полилогехь а дакъалаца (барамехь 3 репликел кIезиг йоцуш).

Къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьIнин тайпанийн Iилманан-дешаран, исбаьхьаллин текстaшка ладогIаран тайп-тайпана кепаш карайерзо: харжаман, довзийтаран, дуьхенгара.

Йешаран тайп-тайпана кепаш карайерзо: хьажаран, довзийтаран, Iаморан, лехаман.

Барамехь 90 дашал кIезиг йоцу йешна йа ладоьгIна текст барта схьайийца.

Барамехь 140 дашал кIезиг йоцчу ладоьгIначу а, йешначу а къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьIнин тайпанийн Iилманан-дешаран, исбаьхьаллин текстийн чулацамах кхета: барта а, йозанехь а текстан тема а, коьрта ойла а билгалйаккха; текстан чулацамца догIу хаттарш хIитто а, царна жоьпаш дала а; йозанан кепехь йуьхьанцарчу текстан чулацам ма-барра а, бацбина а бовзийта (ма-дарра схьадийцарехь йуьхьанцарчу текстан барам 90 дашал кIезиг хила ца беза; дацдинчу схьадийцарехь – 95 дашал кIезиг хила ца беза).

Іалашоне а, теме а, коммуникативни дагалацаме а хьаьжжина алар кхоллархьама, меттан гІирсаш къасто.

Йозанехь вайзаманан нохчийн литературин меттан норманаш ларйан, цу йукъахь 80 – 90 дешан барам болу текст тІера схьайазйеш а; 10 – 15 дашах лаьтта дешнийн диктант йазйеш а, хьалха Іамийна нийсайазйаран бакъонаш ларйеш хІоттийнчу 80 – 90 дешан барам болчу йозучу текстан буха тІехь диктант йазйеш а; тайп-тайпанчу лексически дошамех пайдаэца хаа; барта къамелехь а, йозанехь а къамелан оьздангалла ларйан.

Текст

Текстан коьрта билгалонаш йовза; текст композиционни-маьІнин дакъошка (абзацашка) йекъа; текстан дакъош а, предложенеш а вовшахтосу гІирсаш (дешан кепаш, цхьанаораман (гергара) дешнаш, синонимаш, антонимаш, йаххьийн цІерметдешнаш, дешан йухаалар) бовза; шен текст (барта а, йозанан а) кхолларехь оцу хаарех пайдаэца.

Текстан, цуьнан композиционни башхаллийн маьІнин анализ йан, микротемийн а, абзацийн а масалла къасто.

Текстан башхалонаш билгалйаха, цуьнан коьрта билгалонашца (тема, коьрта ойла, предложенийн грамматически уьйр, маьІнин цхьаалла, гІеххьа йуьзна хилар) йогІуш хиларе хьаьжжина а; къамелан функциональни-маьІнин тайпанан текст хиларе хьаьжжина а.

Текст кхолларан практикехь (Іамийнчун барамехь) текстан коьртачу билгалонех а, къамелан функциональни-маьІнийн башхаллех а, меттан функциональни тайп-тайпаналлех а долчу хаарех пайдаэца.

Текст кхолларан практикехь текстан (дийцар) коьрта билгалонех долчу хаарех пайдаэца.

Дахарехь, книгаш йешарехь зеделлачунна тІе а тевжаш, тексташ-дийцарш кхолла; чулацаман суьртана тІе а тевжаш, тексташ кхолла; (цу йукъахь барамехь 3 йа цул сов предложенел кІезиг йоцу сочиненеш-миниатюраш а; барамехь 60 дашал кІезиг йоцу классехь йазйеш йолу сочиненеш а).

Кеп талхийна текст йухаметтахІотто; йуьхьанцарчу текстана тІе а тевжаш, йухаметтахІоттийна текст нисйан.

ЛадоьгІначу а, йешначу а Іилманан-дешаран, исбаьхьаллин, Іилманан-кхетаме йолчу текстийн хаамаш хийцаран хаарш карадерзо: план хІотто (цхьалхе, чолхе) кхин дІа а текстан чулацам барта а, йозанан кепехь а йухаметтахІотторан Іалашонца; текстан чулацам, цу йукъахь дийцархочун йуьхь хуьйцуш а, схьабийца; тайп-тайпанчу хьостанашкара хаам схьахаржа а, цу йукъахь лингвистически дошамашкара а, справочни литературера а, дешаран гІуллакхдарехь цунах пайдаэца а.

Йеллачу темехула болу хаам презентацин кепехь схьагайта.

Шен/кхечу дешархоша кхоьллина тексташ церан чулацам кхачаме балоран Іалашонца тайан (бакъ йолу материал таллар, текстан йуьхьанцара маьІнин анализ – маьІнин цхьаалла, дозуш хилар, хаамаш хилар).

Меттан функциональни тайпанаш

Буьйцучу меттан, функциональни стилийн, исбаьхьаллин литературин меттан башхаллех лаьцна йукъара кхетам хила.

МЕТТАН СИСТЕМА

Фонетика. Графика. Орфоэпи

Аьзнийн башхалонаш билгалйаха; озана а, элпана йукъарчу башхаллех кхета, аьзнийн системин башхалонаш билгалйаха.

Зевне а, къора а мукъаза аьзнаш, деха а, доца а мукъа аьзнаш хазарехь къасто а, нийса дІаала а.

Дешнаш дешдакъошка декъа а, уьш нийса дІаала а. Оьрсийн маттара тІеэцна дешнаш аларехь нохчийн меттан аьзнийн къепено а, интонацино а тІеІаткъам барца кхоллалуш йолу акцент дІайаккха.

Барта а, йозанца а дешан фонетически къастам бан.

Дешнаш аларан а, нийсайаздаран а практикехь фонетикех, графикех, орфоэпех долчу хаарех пайдаэца.

Орфографи

Нийсайаздаран практикехь орфографех долчу хаарех пайдаэца (цу йукъахь ду ***й*** элпан а, къасторан ***ъ, ь*** хьаьркийн а нийсайаздарх долу хаарш а).

Лексикологи

Дешан лексически маьІна къасто.

Къамелехь цхьа маьІна долчу а, дукха маьІнаш долчу а дешнех нийсачу а, тІедеанчу а маьІнехь пайдаэца.

Синонимаш, антонимаш, омонимаш йовза.

Лексически дошамех пайдаэца хаа (маьІнин дошамах, синонимийн, антонимийн, омонимийн дошамех).

ЦІена нохчийн а, тІеэцна а дешнаш довза. Къамелехь дешнех, церан лексически цхьаьнадар тидаме а оьцуш, пайдаэца.

Фразеологи

Фразеологизмаш йовза. Фразеологизмийн маьІна дийца, уьш синонимашца а, йукъарчу дешнийн цхьаьнакхетаршца а хийца.

Къамелехь фразеологически карчамех пайдаэца, пайдаэцаран гуо, тІекаренан хьелаш тидаме а оьцуш.

Дешнийн лексически анализ йан (Іамийнчун барамехь).

Дешан хІоттам а, дошкхолладалар а

Дашехь морфемаш йовза (орам, дешхьалхе, суффикс, чаккхе), дешан лард схьакъасто.

Цхьанаораман (гергара) дешнаш харжа а, къасто а. Дешнийн кхолладаларехь а, хийцадаларехь а морфемашкахь хийцалуш долу аьзнаш каро.

Схьадевлла а, схьадовлаза а долчу дешнийн лардаш къасто. Дошкхолладаларан коьрта кепаш, дешнийн кхолладаларан зІенаш къасто.

Дешхьалхенан а, суффиксан а гІоьнца а, ткъа иштта лардаш вовшахкхетарца а дешнаш кхолла.

Дешнийн морфемни анализ йан.

Чолхе дацдина дешнаш нийса дІаала а, царах нийса пайдаэца а.

Морфологи. Къамелан оьздангалла. Орфографи

Морфологин коьрта кхетамаш бовза.

Коьртачу къамелан дакъойн ладаме билгалонаш хаа. Дешнийн лексико-грамматически тайпанех санна къамелан дакъойх, дешан грамматически маьІнех, нохчийн маттахь дешарна тІехьажийна хьесапаш кхочушдарна леринчу къамелан дакъойн къепех долчу хаарех пайдаэца.

Къамелдарехь а, тайп-тайпана меттан анализ кхочушйарехь а морфологех долчу хаарех пайдаэца.

ЦІердош

ЦІердош къамелан дакъа санна довза, йукъарчу маьІне а, хаттаре а хьаьжжина; цуьнан грамматически билгалонаш, синтаксически гІуллакх къасто; къамелехь цо дечу гІуллакхах кхето.

ЦІердешнийн дукхаллин терахьан кепаш нийса кхолла а, къамелехь царах пайдаэца а. Долахь а, йукъара а цІердешнаш къасто а, къамелехь царах нийса пайдаэца а.

ЦІердешнийн грамматически классаш йовза.

1-, 2-, 3-, 4-чуй легарехь долчу цІердешнийн оьшучу дожаран кеп нийса кхолла а, къамелехь цунах пайдаэца а.

ЦІердешнийн нийсайаздаран норманаш (цу йукъахь цІердешнашца ***ца*** нийсайаздаран норма а) ларйан.

ЦIердешнашна морфологически къастам бан.

Оьрсийн маттаца дуьстича, нохчийн маттахь цIердешнийн башхаллех кхета.

Синтаксис. Къамелан оьздангалла. Пунктуаци

Синтаксисан дакъош довза (дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а); предложенера дешнийн цхьаьнакхетарш къасто; коьртачу дешан морфологически билгалонашка хьаьжжина, дешнийн цхьаьнакхетарийн тайпанаш довза (цIеран, хандешан); дешнийн цхьаьнакхетаршна а, цхьалхечу предложенешна а синтаксически анализ йан; чолхечу предложенешна пунктуационни анализ йан (Iамийнчун барамехь); тайп-тайпана меттан анализ кхочушйарехь а, къамел дарехь а синтаксисах, пунктуацех долчу хаарех пайдаэца.

Чолхейовлаза йолу цхьалхе предложенеш йовза; цхьанатайпанчу меженашца чолхейевлла цхьалхе предложенеш, цхьанатайпанчу меженашца йукъара дош долу а, тIедерзарца йолу а предложенеш а чулоцуш; аларан Iалашоне хьаьжжана (дийцаран, тIедожоран, хаттаран), эмоцин билгалоне хьаьжжана (айдаран, айдаран йоцу), грамматически лардийн масалле хьаьжжана (цхьалхе, чолхе), коьртаза меженаш хиларе хьаьжжина (йаьржина, йаржаза), предложенеш йовза; предложенин коьрта а (грамматически лард), коьртаза а меженаш къасто (Iамийнчун барамехь).

Диалогически а, монологически а къамелехь, кехат тIехь, дIакхайкхорехь, и.д.кх. тIедерзарх пайдаэца. Предложенехь тIедерзар а, подлежащи а вовшах къасто. Сацаран хьаьркаш хIитторах кхето.

ТIедерзарца, цхьанатайпанчу меженашца, цхьанатайпанчу меженашца йукъара дош долчу предложенешкахь; ма-дарра къамелаца йолчу предложенешкахь; хуттургаш йолчу а, хуттургаш йоцчу а уьйраца дозуш долчу дакъойх лаьттачу чолхечу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хIитторан пунктуационни норманаш йозанехь ларйан; йозанехь диалог кечйан.

6 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а, нохчийн историн, культурин синъоьздангалле кхачоран гIирс а санна нохчийн матто дечу гIуллакхан башхалонаш билгалйаха.

Нохчийн литературин маттах лаьцна кхетам хила.

Мотт а, къамел а

Дахарехь биначу тидамийн, Iилманан-дешаран, исбаьхьаллин, Iилманан-кхетаме йолу литература йешаран буха тIехь барамехь 6 предложенел кIезиг доцу барта монологически аларш хIитто (монолог-суртхIоттор, монолог-дийцар, монолог-ойлайар); лингвистически темина болчу хаамца къамел дан. Барамехь 4 репликел кIезиг йоцчу диалогехь (гIуллакх дан дагадаийтар, вовшех дагабовлар) дакъалаца.

Къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьIнин тайпанийн Iилманан-дешаран, исбаьхьаллин текстaшка ладогIаран тайп-тайпана кепаш карайерзо: харжаман, довзийтаран, дуьхенгара. Йешаран тайп-тайпана кепаш карайерзо: хьажаран, довзийтаран, Iаморан, лехаман.

Барамехь 100 дашал кIезиг йоцу ладоьгIна йа йешна текст барта схьайийца.

Барамехь 160 дашал кIезиг йоцчу ладоьгIначу а, йешначу а къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьIнин тайпанийн Iилманан-дешаран, исбаьхьаллин текстийн чулацамах кхета: барта а, йозанехь а текстан тема а, коьрта ойла а билгалйаккха; текстан чулацамца догIу хаттарш хIитто а, царна жоьпаш дала а; барта къамелехь а, йозанан кепехь къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьIнин тайпанийн йешначу Iилманан-дешаран,

исбаьхьаллин текстийн чулацам ма-барра а, бацбина а бовзийта (ма-дарра схьадийцарехь йуьхьанцарчу текстан барам барам 130 дашал кIезиг хила ца беза; дацдинчу схьадийцарехь –135 дашал кIезиг хила ца беза).

Къамелан хьелашка хьаьжжина, лексически гIирсаш къасто; шен а, кхечун а къамелан мах хадо, нийсачу а, догIуш долчу а, исбаьхьаллин а дешнех пайдаэцаре терра; маьIнийн дошамех пайдаэца.

Йозанехь а, барта къамелехь а вайзаманан нохчийн литературин меттан норманаш ларйан, цу йукъахь 90 – 100 дешан барам болу текст тIера схьайазйеш а; 15 – 20 дашах лаьтта дешнийн диктант йазйеш а, хьалха Iамийна нийсайазйаран бакъонаш ларйеш хIоттийначу 90 – 100 дешан барам болчу йозучу текстан буха тIехь диктант йазйеш а; барта къамелехь а, йозанехь а къамелан оьздангалла ларйан.

Текст

Текстан анализ йан, цуьнан коьртачу билгалонашца йогIуш; иза къамелан функциональни-маьIнин тайпа хиларе хьаьжжана.

Къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьIнин тайпанийн текстийн башхалонаш билгалйаха; къамелан тайпа санна суртхIотторан башхалонаш билгалйаха (адаман куьцан, хIусаман, Iаламан, меттиган, даран суртхIоттор).

Текстехь предложенеш вовшахтосу гIирсаш гучубаха.

Тайп-тайпанчу кепийн анализ кхочушйарехь а, къамел дарехь а къамелан функциональни-маьIнин тайпанех долчу хаарех пайдаэца; шен текст кхолларехь текстан коьртачу билгалонех долчу хаарех пайдаэца.

Текстан, цуьнан композиционни башхаллийн маьIнин анализ йан, микротемийн а, абзацийн а масалла къасто.

Къамелан тайп-тайпана функциональни-маьIнин тайпанийн тексташ кхолла (дийцар, адаман куьцан, хIусаман, Iаламан, меттиган, даран суртхIоттор), книгаш йешарехь, дахарехь зеделлачунна, исбаьхьаллин кхолларалина тIе а тевжаш (цу йукъахь барамехь 5 йа цул сов предложенел кIезиг йоцу сочиненеш-миниатюраш а; сочиненин функциональни тайпанца а, жанраца а, темин башхаллица а йогIуш, барамехь 80 дашал кIезиг йоцу классехь йазйеш йолу сочиненеш а).

Текстан хаамаш хийцаран хаарш карадерзо: кхин дIа текстан чулацам барта а, йозанан а кепехь йухаметтахIотторан Iалашонца йешначу текстан план хIотто (цхьалхе, чолхе; цIеран, хаттаран); ладоьгIначу а, йешначу а текстехь коьрта а, коьртаза а хаам гучубаккха; тайп-тайпанчу хьостанашкара, цу йукъахь лингвистически дошамашкара а, справочни литературера а, хаам схьахаржа а, дешаран гIуллакхдарехь цунах пайдаэца а.

Йеллачу темина презентацин кепехь хаам схьагайта.

ЛадоьгIначу йа йешначу Iилманан-дешаран текстан чулацам таблицин, схемин кепехь схьагайта; таблицин, схемин чулацам текстан кепехь схьагайта.

Вайзаманан нохчийн литературин меттан норманаш йовзарна тIе а тевжаш, шен тексташ тайан.

Меттан функциональни тайпанаш

Къамелан Iилманан стилан башхалонаш билгалйаха; Iилманан хаам а, дошаман статья а хIотторан лехамаш бийца; меттан а, жанрийн а тайп-тайпанчу функциональни тайпанех йолчу тексташа анализ йан (дийцар, дIахьедар, расписка; дошаман статья, Iилманан хаам).

Тайп-тайпанчу кепийн меттан анализ кхочушйарехь а, къамел дарехь а Iилманан стилех долчу хаарех пайдаэца.

МЕТТАН СИСТЕМА

Морфологи. Къамелан оьздангалла. Орфографи

Морфологин коьрта кхетамаш бовза. Къамелан дакъойн ладаме билгалонаш хаа. Коьрта къамелан дакъош а, церан кепаш а йовза.

Билгалдош

Билгалдешан йукъара грамматически маьІна, морфологически билгалонаш, синтаксически гІуллакх къасто; къамелехь цо дечу гІуллакхах кхето; маьІне а, грамматически билгалонашка хьаьжжина, билгалдешан мухаллин, йукъаметтигаллин тайпанаш къасто.

Цхьаллин а, дукхаллин а терахьехь долчу билгалдешнийн дожарийн чаккхенаш нийса ала а, йазйан а. Йеллачу морфологически билгалонашка хьаьжжина, билгалдешнаш тайпанашка декъа.

Мухаллин билгалдешнийн даржаш нийса кхолла.

Билгалдешнаш терахьашца а, классашца а хийца.

1-, 2-чуй легарехь долчу билгалдешнийн оьшуш йолу дожаран кеп, контекстаца хила ма-йеззара, нийса кхолла а, къамелехь цунах пайдаэца а.

Билгалдешнийн дошкхолладаларан норманаш, билгалдешнийн аларан норманаш ларйан.

Билгалдешнашна морфологически къастам бан.

Терахьдош

Терахьдешан йукъара грамматически маьІна, морфологически билгалонаш, синтаксически функцеш къасто. Масаллин маьІна долчу кхечу къамелан дакъойн дешнех терахьдешнаш къасто. Масаллин а, дакъойн а терахьдешнаш нийса ала а, йаздан а; къамелехь царах тайп-тайпанчу дожарийн кепехь пайдаэца. РогІаллин а, гулдаран а терахьдешнех къамелехь нийса пайдаэца.

ХІоттаме хьаьжжина, терахьдешнийн тайпанаш къасто.

Терахьдешнаш легадан хаа а, церан легаран, дошкхолладаларан, синтаксически функцийн башхаллаш билгалйаха а; Іилманан тексташкахь, гІуллакхан къамелехь терахьдешнех пайдаэцаран башхаллаш, къамелехь цара дечу гІуллакхан башхалонаш билгалйаха.

Терахьдешнийн нийсайаздаран норманаш ларйан.

Терахьдешнашна морфологически къастам бан.

Оьрсийн маттаца дуьстича, нохчийн маттахь терахьдешан башхаллех кхета.

ЦІерметдош

ЦІерметдешнаш довза; йукъара грамматически маьІна къасто; цІерметдешнийн тайпанаш къасто; цІерметдешнаш легадан хаа; церан легаран, дошкхолладаларан, синтаксически функцийн, къамелехь цара дечу гІуллакхан башхаллаш билгалйаха.

Йеллачу морфологически билгалонашка хьаьжжина, цІерметдешнаш тайпанашка декъа.

ЦІерниг а, лач а дожаршкахь йаххьийн цІерметдешнийн масалш дало. Предложенешкахь дацаран а, къастамза а цІерметдешнех пайдаэца.

ЦІерметдешнашна морфологически къастам бан.

Литературин меттан стилаш а, нийсайаздаран норманаш а ларйеш, предложенешкахь цІерметдешнех пайдаэца хаа.

Хандош

Хандешан йукъара грамматически маьІна, морфологически билгалонаш, синтаксически функцеш къасто; къамелехь цо дечу гІуллакхах кхето.

Хандешан инфинитиван (билгалзачу кепан) грамматически билгалонаш йийца, цуьнан лард схьакъасто.

Грамматически билгалонашка а, маьІне а хьаьжжина, карарчу, йаханчу, йогІучу хенан хандешнаш къасто. Карарчу хенан хандешнийн

нийсайаздаран норманаш ларйан; йаханчу хенан кепаш нийса кхолла а, йазйан а. ЙогIучу хенан кепаш нийса кхолла а, йазйан а.

Хандешан цхьаллин а, дукхазаллин а кепаш къасто.

Терахьашца а, классан гайтамашца а хийцалуш долчу хандешнех предложенешкахь пайдаэца.

Хандешнашна морфологически къастам бан (Iамийнчун барамехь).

7 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара кхетам

Кхуьуш болчу хиламах санна маттах кхетам хила. Къоман меттан а, культурин а, историн а уьйрах кхета (масалш дало).

Мотт а, къамел а

Тидамийн, шен битамийн, Iилманан-дешаран, исбаьхьаллин, Iилманан-кхетаме литература йешаран буха тIехь барамехь 7 предложенел кIезиг доцу барта монологически аларш хIитто (монолог-суртхIоттор, монолог-ойлайар, монолог-дийцар); Iилманан хаамах лаьцна къамел дан.

Лингвистически теманашна а (Iамийнчун барамехь),
дахарехь биначу тидамийн буха тIехь йолчу теманашна а барамехь 5 репликел кIезиг йоцчу диалогехь дакъалаца.

Диалоган тайп-тайпана кепаш карайерзо: диалог – хаамах жоп дехар, диалог – хаам бар.

Къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьIнин тайпанийн публицистикин текстaшка ладогIаран тайп-тайпана кепаш карайерзо (харжаман, довзийтаран, дуьхенгара).

Йешаран тайп-тайпана кепаш карайерзо: хьажаран, Iаморан, довзийтаран, лехаман.

Барамехь 110 дашал кIезиг йоцу ладоьгIна йа йешна текст барта схьайийца хаа.

Барамехь 190 дашал кIезиг йоцчу ладоьгIначу а, йешначу а публицистикин текстийн (ойлайар-тIечIагIдар, ойлайар-кхетор, ойлайар-дийцар) чулацамах кхета: барта а, йозанехь а текстан тема а, коьрта ойла а билгалйаккха; текстан чулацамца догIу хаттарш хIитто а, царна жоьпаш дала а; барта а, йозанан кепехь а ладоьгIначу публицистикин текстийн чулацам ма-барра а, бацбина а, хоржуш а бовзийта (ма-дарра схьадийцарехь йуьхьанцарчу текстан барам 170 дашал кIезиг хила ца беза; дацдинчу а, харжаман а схьадийцарехь – 180 дашал кIезиг хила ца беза).

Iалашоне а, теме а, коммуникативни дагалацаме а хьаьжжина алар кхоллархьама, меттан гIирсаш нийса къасто.

Йозанехь а, барта къамелехь а вайзаманан нохчийн литературин меттан норманаш ларйан, цу йукъахь 100 – 110 дешан барам болу текст тIера схьайазйеш а; 20 – 25 дешан барам болу дешнийн диктант йазйеш а; хьалха Iамийна нийсайазйаран бакъонаш ларйеш хIоттийначу 100 – 110 дешан барам болчу йозучу текстан буха тIехь диктант йазйеш а; йозанехь къамелан оьздангаллин бакъонаш ларйан.

Текст

Текстан анализ йан, цуьнан коьртачу билгалонашца йогIуш; текстан дIахIоттам а, абзацашка йекъаран башхаллаш а, текстера меттан суртхIотторан гIирсаш а гучубаха.

Текстан маьIнин а, цуьнан композиционни башхаллийн а анализ йан, микротемийн а, абзацийн а масалла къасто.

Текстан предложенийн, дакъойн уьйран лексически а, грамматически а гIирсаш гучубаха.

Дахарехь, книгаш йешарехь зеделлачунна, исбаьхьаллин кхолларалина тIе а тевжаш, къамелан тайп-тайпана функциональни-маьIнин тайпанийн текстaш кхолла (цу йукъахь барамехь 6 йа цул сов

предложенел кIезиг йоцу сочиненеш-миниатюраш; сочиненин стилаца а, жанраца а, темин башхаллица а йогIуш, барамехь 120 дашал кIезиг йоцу классехь йазйеш йолу сочиненеш).

Текстан хаамаш хийцаран хаарш карадерзо: кхин дIа текстан чулацам барта а, йозанан а кепехь йухаметтахIотторан Iалашонца йешначу текстан план хIотто (цхьалхе, чолхе; цIеран, хаттаран, тезисан); текстехь коьрта а, коьртаза а хаам гучубаккха; дийцархочун йуьхь хуьйцуш, текстан чулацам схьабийца; текстан хаамаш хийцаран кепех пайдаэца; тайп-тайпанчу хьостанашкара, цу йукъахь лингвистически дошамашкара а, справочни литературера а, хаам схьахаржа а, дешаран гIуллакхехь цунах пайдаэца а.

Йеллачу темехула болу хаам презентацин кепехь схьагайта.

Iилманан-дешаран текстан чулацам таблицин, схемин кепехь схьагайта; таблицин, схемин чулацам текстан кепехь схьагайта.

Тексташ тайан: йуьхьанцара а, тайина а тексташ дуьхь-дуьхьал хIитто; вайзаманан нохчийн литературин меттан норманаш хаарна тIе а тевжаш, шен тексташ, церан чулацам а, кепаш а кхачаме йалоран Iалашонца, тайан.

Меттан функциональни тайпанаш

Меттан функциональни тайпанийн башхалонаш билгалйаха: буьйцу мотт а, функциональни стилаш а (Iилманан, публицистикин, гIуллакхан), исбаьхьаллин литературин мотт.

Публицистикин стилан а (цу йукъахь пайдаэцаран гуо а, функцеш а), публицистикин стилехь йолчу тексташтахь меттан суртхIотторан гIирсех пайдаэцаран а, публицистикин стилехь тексташ хIитторан норманийн а башхаллаш, жанрийн башхаллаш (интервью, репортаж, йоза) билгалйаха.

Интервьюн, репортажан, йозанан жанрехь публицистикин стилан тексташ кхолла; гIуллакхан кехаташ кечдан.

Публицистикин стилан тексташ хIитторан норманаш хаа.

ГIуллакхан стилан башхаллаш билгалйаха (цу йукъахь пайдаэцаран гуо, функцеш, меттан башхаллаш).

Тайп-тайпанчу кепийн меттан анализ кхочушйарехь а, къамел дарехь а меттан функциональни тайпанех долчу хаарех пайдаэца.

МЕТТАН СИСТЕМА

Морфологи. Къамелан оьздангалла

Коьрта а, гIуллакхан а къамелан дакъойн дешнаш къасто, Хандешан йукъара грамматически маьIна, морфологически билгалонаш, синтаксически функцеш къасто.

Коьртачу къамелан дакъойн дешнийн морфологически анализ йан.

Хандош

Хандош къамелан дакъа санна билгалдаккха, шен маьIне а, грамматически билгалонашка а хьаьжжина; цуьнан синтаксически гIуллакх къасто.

Хандешан спряженеш билгалйаха, хандешнаш спряженешца хийца хаа.

Кхечуьнга довлу а, ца довлу а хандешнаш довза.

Билгала, бехкаман, лааран, тIедожоран саттамашкахь долу хандешнаш каро а, билгалдаха а, къамелехь царах нийса пайдаэца а; тIедожоран саттамехь хандашца долу аларш интонацица нийса кечдан.

Хандешан латтамийн а, хаттаран а кепаш къасто хаа; оьрсийн маттаца дуьстича, нохчийн маттахь хандешан башхаллех кхета.

Хандешнашца дацаран дакъалгаш ***(ца, ма)*** нийсайаздаран бакъонах пайдаэца.

Хандешнашна морфологически къастам бан.

Причасти

Хандешан кепан санна причастин башхалонаш билгалйаха.

Причастехь хандешан а, билгалдешан а билгалонаш къасто.

Причастеш легайан. Карарчу а, йаханчу а, йогIучу а хенан причастийн дожарийн чаккхенаш нийсайазйаран а, причастешца ***ца*** нийсайаздаран а бакъонех пайдаэца.

Лааме а, лаамаза а причастеш къасто а, къамелехь царах пайдаэца хаа а.

Причастийн морфологически анализ йан, оцу хаарех къамелехь пайдаэца.

Причасти дозуш долу дош а долуш, дешнийн цхьаьнакхетарш хIитто. Причастин карчамаш кхолла.

Причастин карчамца йолчу предложенешкахь нийса сацаран хьаьркаш хIитто.

Причастин карчамашца йолу предложенеш нийсайазйаран карадерзарш кхачаме дало. Предложенехь причастин гIуллакх къасто.

Дешнийн цхьаьнакхетаршкахь (***прич.*** + ***цIерд***.) бартбаран уьйр нийса къасто.

Деепричасти

Хандешан кепан санна деепричастин башхалонаш билгалйаха. Деепричастехь хандешан а, куцдешан а билгалонаш къасто. Карарчу а, йаханчу а, йогIучу а хенан деепричастеш кхолла.

Къамелехь йогIучохь деепричастех пайдаэца.

Деепричастийн морфологически анализ йан, оцу хаарех къамелехь пайдаэца.

Деепричастин карчам кхолла. Предложенехь деепричастин гIуллакх къасто. Деепричастин карчамехь коьрта дош, деепричастих дозуш долу дешнаш схьакъасто, ткъа иштта деепричастин карчам шех бозуш долу хандош схьалаха; деепричастех къамелехь пайдаэца.

Деепричастешца а, деепричастин карчамашца а предложенеш нийса хIитто.

Деепричастица а, деепричастин карчамца а йолчу предложенешкахь нийса сацаран хьаьркаш хIитто.

Деепричастешца ***ца*** дакъалг нийсайаздаран бакъонах пайдаэца.

Масдар

Масдар хандешан кеп санна билгалдаккха, шен маьIне а, грамматически билгалонашка хьаьжжина; цуьнан синтаксически гIуллакх къасто.

Предложенешкахь масдарех нийса пайдаэца хаа. Масдаран дожарийн кепаш нийсайазйар кхачаме йало.

Къамелан тайп-тайпанчу кепашка а, стилашка а хьаьжжина, дозучу къамелехь масдаран карчамех пайдаэца.

Масдаран карчамца йолчу предложенехь нийса сацаран хьаьркаш хIитто.

Масдарца ***ца*** нийсайаздаран бакъонах пайдаэца.

Куцдош

Къамелехь куцдешнаш довза. Куцдешнийн йукъара грамматически маьIна къасто; маьIне хьаьжжина, куцдешнийн тайпанаш къасто; куцдешнаш кхолладаларан, церан синтаксически билгалонийн, къамелехь цо дечу гIуллакхан башхаллаш билгалйаха.

Куцдешнийн даржаш кхолладаларан, куцдешнаш аларан норманаш ларйан.

Куцдешнашна морфологически къастам бан.

Куцдешнаш цхьаьна а, къаьстина а, дефисца а йаздаран бакъонех пайдаэца.

ГIуллакхан къамелан дакъош

ГIуллакхан къамелан дакъойн йукъара билгалонаш йийца; коьрта къамелан дакъойх уьш къаьсташ хиларх кхето.

ДештIаьхье

Къамелехь дештIаьхьенех пайдаэца, тайп-тайпанчу дожаршкахь долчу цIердешнашца а, цIерметдешнашца а цхьаьнайогIуш.

МаьIне хьаьжжина, дештIаьхьенийн тайпанаш билгалдаха. ДештIаьхьенаш нийсайазйаран норманаш ларйан.

Хуттург

ГIуллакхан къамелан декъан санна хуттурган башхалонаш билгалйаха; маьIне, хIоттаме хьаьжжина, хуттургийн тайпанаш билгалдаха; предложенин цхьанатайпана меженаш а, чолхечу предложенийн дакъош а вовшахтосу гIирсаш санна текстехь цо ден гIуллакх довзийта.

Къамелехь хуттургех пайдаэца, церан маьIне а, стилистикин башхаллашка а хьаьжжина; хуттургаш нийсайазйаран, хуттургашца йолчу чолхечу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хIитторан, ***а, йа*** хуттургашца йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хIитторан норманаш ларйан.

Хуттургех-синонимех пайдаэца.

Хуттургийн морфологически анализ йан, оцу хаарех къамелехь пайдаэца.

Дакъалг

ГIуллакхан къамелан декъан санна дакъалган башхалонаш билгалйаха; маьIне хьаьжжина, дакъалгийн тайпанаш билгалдаха; дешан а, текстан а шатайпа маьIна довзийтарехь, хандешан кепаш кхоллайаларехь цо ден гIуллакх довзийта; дакъалгашца йолчу предложенийн интонацин башхаллех кхета.

Къамелехь хуттургех пайдаэца, церан маьIне а, стилистикин билгалоне а хьаьжжина; дакъалгаш нийсайазйаран норманаш ларйан.

Дакъалгийн морфологически анализ йан, оцу хаарех къамелехь пайдаэца.

Айдардош

Дешнийн шатайпанчу тобанан санна айдардешан башхалонаш билгалйаха; маьIне хьаьжжина, айдардешнийн тайпанаш билгалдаха; къамелехь айдардешан гIуллакх довзийта. Азтардаран дешнийн башхаллаш а, къамелехь, исбаьхьаллин литературехь царах пайдаэцар а билгалдаккха.

Айдардешнийн морфологически анализ йан, оцу хаарех къамелехь пайдаэца.

Айдардешнашца йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хIитторан норманаш ларйан.

8 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара кхетам

Кавказан къаьмнийн меттанех цхьаннах санна нохчийн маттах кхетам хила.

Мотт а, къамел а

Дахарехь биначу тидамийн, шен битамийн, Iилманан-дешаран, исбаьхьаллин, Iилманан-кхетаме йолу, публицистикин литература йешаран буха тIехь барамехь 8 предложенелкIезиг доцу барта монологически аларш хIитто (монолог-суртхIоттор, монолог-ойлайар, монолог-дийцар); Iилманан хаамах лаьцна къамел дан.

Лингвистически теманашна а (Iамийнчун барамехь), дахарехь биначу тидамийн буха тIехь йолчу теманашна а барамехь 6 репликел кIезиг йоцчу диалогехь дакъалаца.

Къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьIнин тайпанийн

Іилманан-дешаран, исбаьхьаллин, публицистикин текстaшка ладогІаран тайп-тайпана кепаш (харжаман, довзийтаран, дуьхенгара) карайерзо.

Йешаран тайп-тайпана кепаш карайерзо: хьажаран, довзийтаран, Іаморан, лехаман.

Барамехь 120 дашал кІезиг йоцу йешна йа ладоьгІна текст барта схьайийца.

Барамехь 230 дашал кІезиг йоцчу къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьІнин тайпанийн йешначу а, ладоьгІначу а Іилманан-дешаран, исбаьхьаллин, публицистикин текстийн чулацамах кхета: къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьІнин тайпанийн йешначу а, ладоьгІначу а Іилманан-дешаран, исбаьхьаллин, публицистикин текстийн чулацам ма-барра, бацбина, хоржуш барта а, йозанан а кепехь схьабийца; (ма-дарра схьадийцарехь йуьхьанцарчу текстан барам 210 дашал кІезиг хила ца беза; дацдина а, харжаман а схьадийцарехь – 230 дашал кІезиг хила ца беза).

Іалашоне а, теме а, коммуникативни дагалацаме а хьаьжжина алар кхоллархьама, меттан гІирсаш къасто.

Йозанехь а, барта къамелехь а вайзаманан нохчийн литературин меттан норманаш ларйан, цу йукъахь 110 – 120 дешан барам болу текст тІера схьайазйеш а; 25 – 30 дешан барам болу дешнийн диктант йазйеш а; хьалха Іамийна нийсайазйаран бакъонаш ларйеш хІоттийнчу 110 – 120 дешан барам болчу йозучу текстан буха тІехь диктант йазйеш а; йозанехь къамелан оьздангаллин бакъонаш ларйан; къамелехь бІаьцах а, уьшарех а пайдаэцаран башхаллех кхета; къамелан оьздангаллин барам къоман башхаллашца боьзна хиларх кхето; барта къамелехь а, йозанехь а нохчийн къамелан оьздангаллин бакъонаш ларйан.

Текст

Текстан анализ йан, цуьнан коьртачу билгалонашца йогІуш: темица, коьртачу ойланца, предложенийн грамматически уьйраца, маьІнин цхьааллица, гІеххьа йуьзна хиларца; текстехь предложенеш вовшахтосу некъаш а, гІирсаш а гайта; текстан анализ йан, къамелан функциональни-маьІнин тайпанан текст хиларе хьаьжжина; текстехь меттан суртхІотторан гІирсаш
талла.

Къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьІнин тайпанийн текстaш йовза; меттан а, жанрийн а тайп-тайпанчу функциональни тайпанийн текстaш талла; меттан тайп-тайпана анализ кхочушйарехь а, къамелехь а оцу хаарех пайдаэца.

Дахарехь, книгаш йешарехь зеделлачунна, исбаьхьаллин кхолларалина тІе а тевжаш, къамелан тайп-тайпана функциональни-маьІнин тайпанийн текстaш кхолла (цу йукъахь барамехь 7 йа цул сов предложенел кІезиг йоцу сочиненеш-миниатюраш; сочиненин стилаца а, жанраца а, темин башхаллица а йогІуш, барамехь 160 дашал кІезиг йоцу классехь йазйеш йолу сочиненеш).

Текстан хаамаш хийцаран хаарш карадерзо: тезисаш, конспект кхолла; тайп-тайпанчу хьостанашкара, цу йукъахь лингвистически дошамашкара а, справочни литературера а, хаам схьахаржа, дешаран гІуллакхехь цунах пайдаэца.

Йеллачу темехула болу хаам презентацин кепехь схьагайта.

ЛадоьгІначу йа йешначу Іилманан-дешаран текстан чулацам таблицин, схемин кепехь схьагайта; таблицин, схемин чулацам текстан кепехь схьагайта.

Текстaш тайан: шен/кхечу дешархоша кхоьллина текстaш церан чулацам а, кеп а кхачаме йалоран Іалашонца; йуьхьанцара а, тайина а текстaш дуьхь-дуьхьал хІитто.

Меттан функциональни тайпанаш

ГIуллакхан стилан а (дIахьедар, кхеторан кехат, автобиографи, характеристика), Iилманан стилан а, Iилманан стилан коьртачу жанрийн а (реферат, Iилманан темина доклад) башхаллаш билгалйаха, текстехь тайп-тайпанчу функциональни тайпанийн цхьаьнадар а, текстехь предложенеш вовшахтосу гIирсаш а гучубаха.

ГIуллакхан стилан (дIахьедар, кхеторан кехат, автобиографи, характеристика), публицистикин жанрийн тексташ кхолла; гIуллакхан кехаташ кечдан.

Iалашоне а, теме а, коммуникативни дагалацаме а хьаьжжана алар кхоллархьама, меттан гIирсаш къасто.

МЕТТАН СИСТЕМА

Синтаксис. Къамелан оьздангалла. Пунктуаци

Синтаксисах лингвистикин декъах санна кхетам хилар.

Дешнийн цхьаьнакхетарш а, предложенеш а синтаксисан дакъош санна довза.

Сацаран хьаьркийн функцеш къасто.

Дешнийн цхьаьнакхетар

Коьртачу дешан морфологически билгалонашка хьаьжжина, дешнийн цхьаьнакхетарш довза: цIеран, хандешан; дешнийн цхьаьнакхетарехь карарчу уьйран тайпа билгалдаккха: бартбар, урхалла, тIетовжар.

Дешнийн цхьаьнакхетарш хIитторан норманех пайдаэца. Урхаллехь а, бартбарехь а дозуш долчу дешан кепах нийса пайдаэца.

Дешнийн цхьаьнакхетарийн синтаксически анализ йан.

Предложени

Предложенин а, барта, йозанан къамелехь предложени кечйаран гIирсан а коьртачу билгалонийн башхалонаш билгалйаха; сацаран хьаьркийн функцеш къасто.

Аларан Iалашоне, эмоцин билгалоне хьаьжжина, предложенеш йовза, церан интонацин а, маьIнин а башхаллаш, тIедожоран предложенешкахь хьадар гайтаран меттан кепаш билгалйаха; публицистикин стилан тексташкахь риторически айдарх, схьадийцаран хаттаран-жоьпийн кепех пайдаэца.

Грамматически лардийн масалле хьаьжжана, предложенеш йовза; подлежащин хиларан кепаш, сказуемин тайпанаш а (хандешан цхьалхе, хандешан хIоттаман, цIеран хIоттаман), сказуемин хиларан кепаш а.

Подлежащиний, сказуеминий йукъахь тире йилларан норманех пайдаэца.

Коьрта а, коьртаза а меженаш хиларе хьаьжжина, предложенеш йовза, йуьззина, йуьззина йоцу предложенеш йовза (диалоган къамелехь йуьззина йоцчу предложенех пайдаэцаран, барта къамелехь йуьззина йоцчу предложенин интонаци ларйаран башхаллех кхета).

Предложенин коьртазчу меженийн тайпанаш къасто (берта а, бертаза а къастамаш, йуххедиллар къастаман шатайпа кеп санна; нийса а, лач а кхачамаш, латтамийн тайпанаш).

ЦхьанахIоттаман предложенеш, церан грамматически билгалонаш, коьрта меженаш билгалйахаран морфологически гIирсаш бовза; цхьанахIоттаман предложенийн тайпанаш къасто (цIеран предложени, билгала-йуьхьан предложени, билгалза-йуьхьан предложени, йукъара-йуьхьан предложени, йуьхьза предложени); цхьанахIоттаман предложенийн а, шинахIоттаман йуьззина йоцчу предложенийн а грамматически башхаллаш билгалйаха; цхьанахIоттаман а, шинахIоттаман а предложенийн синтаксически тера догIург гучудаккха; къамелехь цхьанахIоттаман предложенех пайдаэцаран башхаллех кхета; ***хIаъ, хIан-хIа*** дешнашца йолчу предложенийн грамматически а, пунктуационни а,

интонацин а башхаллаш билгалйаха.

Предложенийн цхьанатайпанчу меженийн а, уьш вовшахтосучу гIирсийн а (хуттургаш йолу а, хуттургаш йоцу а уьйр) билгалонийн башхалонаш билгалйаха; цхьанатайпана а, цхьанатайпана боцу а къастамаш бовза; цхьанатайпанчу меженашца йукъара дешнаш схьакаро; тайп-тайпанчу кепара йолу цхьанатайпана меженаш цхьаьнайалорах къамелехь пайдаэцаран башхаллех кхета.

Цхьанатайпанчу меженашца йукъара дош долчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш а, йух-йуха йалочу ***а, йа*** хуттургашца йозучу цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш а хIитторан норманехпайдаэца.

Чолхейовлаза цхьалхе предложенеш йовза, цу йукъахь цхьанатайпана боцчу къастамашца йолу предложенеш а; цхьанатайпанчу меженашца чолхейевлла цхьалхе предложенеш, цхьанатайпанчу меженашца йукъара дош долу предложенеш а, шакъаьстинчу меженашца а, тIедерзарца а, йукъадало дешнашца а, йукъахIитто конструкцешца а, айдардешнашца а чолхейевлла предложенеш а чулоцуш.

Предложенин шакъаьстинчу меженийн тайпанаш къасто, бертачу а, бертазчу а къастамийн (цу йукъахь йуххедиллар а), латтамийн, латтаман дурсийн шакъастаран норманех пайдаэца. Дустаран карчамца йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хIитторан норманех а; бертачу а, бертазчу а къастамийн (цу йукъахь йуххедиллар а), латтамийн, латтаман дурсийн шакъастаран норманех а; йукъайалочу а, йукъахIитточу а конструкцешца, тIедерзаршца, айдардешнашца йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хIитторан норманех а пайдаэца.

Диалоган а, монологан а къамелехь, кехат йаздарехь, дIакхайкхорехь, и. д. кх. тIедерзарх пайдаэца.

Йукъайало а, йукъахIитто а конструкцеш къасто; йукъайалочу а, йукъахIитточу а конструкцешца, тIедерзаршца, айдардешнашца йолчу предложенех къамелехь пайдаэцаран башхаллех кхета, цара дечу гIуллакхах кхета; предложенин меженех тера догIуш долу йукъадало дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш гучудаха.

Йукъадало дешнашца, предложенешца йукъахIитточу конструкцешца а, тIедерзаршца а (даьржинчу а, даржазчу а), айдардешнашца а йолу предложенеш хIитторан норманех пайдаэца.

Тешна хилар, тайп-тайпана синхаамаш, мах хадор, тидам тIебахийтар, и.д.кх. гайтархьама, къамелехь йукъадалочу дешнех пайдаэца.

Йукъадалочу дешнашца, йукъахIитточу конструкцешца йолчу предложенешкахь интонаци а, пунктуаци а ларйан.

Предложенешна синтаксически а, пунктуационни а анализ йан.

Ма-дарра а, лач а къамел

Ма-дарра а, лач а къамел довза; ма-дарра а, лач а къамелаца йолчу предложенийн цхьаьнадогIург гучудаккха.

Диалог, цитаташ, ма-дарра къамелаца йолу предложенеш а нийса кечйан.

Цитаташ йало а, алар йукъа цитаташ йалоран тайп-тайпанчу кепех пайдаэца а хаа.

Ма-дарра а, лач а къамелаца предложенеш хIитторан, цитаташ йалоран бакъонех пайдаэца.

Ма-дарра а, лач а къамелаца йолчу предложенешкахь, цитаташ йалорехь сацаран хьаьркаш хIитторан бакъонех пайдаэца.

9 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара кхетам

Адаман, республикин, йукъараллин дахарехь а нохчийн матто кхочушдечу гIуллакхах кхеташ хила; нохчийн меттан чоьхьарчу а,

арахьарчу а функцех кхета а, царах лаьцна дийца хаа а.

Мотт а, къамел а

Тидамийн, шен битамийн, Іилманан-дешаран, исбаьхьаллин, Іилманан-кхетаме йолу литература йешаран буха тІехь барамехь 80 дашал кІезиг доцу барта монологически аларш хІитто:
монолог-хаам, монолог-суртхІоттор, монолог-ойлайар, монолог-дийцар; Іилманан хаамах лаьцна къамел дан.

Дахаран, Іилманан-дешаран (цу йукъахь лингвистически а), теманашна диалогически а, полилогически а къамел дарехь (гІуллакх дан дагадаийтар, вовшех дагавалар, хаамах жоп дехар, хаам бар) дакъалаца (барам 6 репликел кІезиг хила ца беза).

Къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьІнин тайпанийн Іилманан-дешаран, исбаьхьаллин, публицистикин тексташа ладогІаран тайп-тайпана кепаш карайерзо (харжаман, довзийтаран, дуьхенгара).

Йешаран тайп-тайпана кепаш карайерзо: хьажаран, Іаморан, довзийтаран, лехаман.

Барамехь 130 дашал кІезиг йоцу йешна йа ладоьгІна текст барта схьайийца.

Барамехь 280 дашал кІезиг йоццу къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьІнин тайпанийн ладоьгІначу а, йешначу а Іилманан-дешаран, исбаьхьаллин, публицистикин текстийн чулацамах кхета: къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьІнин тайпанийн ладоьгІначу а, йешначу а Іилманан-дешаран, исбаьхьаллин, публицистикин текстийн чулацам ма-барра, бацбина, хоржуш барта а, йозанан а кепехь схьабийца; (ма-дарра схьадийцарехь йуьхьанцарчу текстан барам 250 дашал кІезиг хила ца беза; дацдина а, харжаман а схьадийцарехь – 270 дашал кІезиг хила ца беза).

Іалашоне а, теме а, коммуникативни дагалацаме а хьаьжжина алар кхоллархьама, меттан гІирсаш къасто.

Йозанехь а, барта къамелехь а вайзаманан нохчийн литературин меттан норманаш ларйан, цу йукъахь 120 – 130 дешан барам болу текст тІера схьайазйеш а; 30 – 35 дешан барам болу дешнийн диктант йазйеш а; хьалха Іамийна нийсайазйаран бакъонаш ларйеш хІоттийнчу 120 – 130 дешан барам болчу йозучу текстан буха тІехь диктант йазйеш а.

Текст

Текстан анализ йан: текстан коьрта тема а, ойла а къасто а, царах кхето а; текстан коьрта тема йа ойла гойтуш йолу цІе харжа.

Текстан къамелан функциональни-маьІнин тайпа къасто.

Текстехь тайпаналлин дакъош схьакаро – суртхІоттор, дийцар, ойлайар-тІечІагІдар, мах хадоран аларш.

Текстан чулацам билгалбаккха, цуьнан цІаре, коьрта маьІна чулоцучу дешнашка, дІадолоре йа дерзоре хьаьжжина.

Тайп-тайпанчу жанрашкахь йолчу текстийн къастаман билгалонаш гучуйаха.

Текстан буха тІехь алар кхолла: йешначуьнца йа ладоьгІначуьнца шен йолу йукъаметтиг барта а, йозанан а кепехь схьагайта.

Дахарехь, книгаш йешарехь зеделлачунна, исбаьхьаллин произведенешна тІе а тевжаш, тексташ кхолла (цу йукъахь барамехь 8 йа цул сов предложенех лаьтташ йолу а, йа барамехь 6 – 7 чолхе дІахІоттам болчу предложенел кІезиг йоцу а сочиненеш-миниатюраш, нагахь оцу барамо тема схьа- йелла а, коьрта ойла схьагайта а таро хилийтахь); сочиненин стилаца а, жанраца а, темин башхаллица а йогІуш, барамехь 220 дашал кІезиг йоцу классехь йазйеш йолу сочиненеш.

Текстан хаамаш хийцаран хаарш карадерзо: текстехь коьрта а, коьртаза а хаамаш билгалбаха; тайп-тайпанчу хьостанашкара, цу йукъахь

лингвистически дошамашкара а, справочни литературера а, хаам схьахаржа, дешаран гIуллакхехь цунах пайдаэца.

Йеллачу темехула болу хаам презентацин кепехь схьагайта. ЛадоьгIначу йа йешначу Iилманан-дешаран текстан чулацам таблицин, схемин кепехь схьагайта; таблицин, схемин чулацам текстан кепехь схьагайта.

Шен/кхечу дешархоша кхоьллина тексташ тайан, церан чулацам кхачаме балоран Iалашонца (бакъйолу материал таллар, текстан йуьхьанцара маьIнин анализ – маьIнин цхьаалла, дозуш хилар, хаам хилар).

Меттан функциональни тайпанаш

Iилманан стилаца богIуш болчу меттан гIирсийн, пайдаэцаран гуонан, гIуллакхийн, къамел даран тайпаналлин хьелийн, къамелан хьесапийн, исбаьхьаллин литературин меттан коьртачу башхаллийн, исбаьхьаллин произведенехь буьйцучу меттан а, тайп-тайпанчу функциональни стилийн а элементаш цхьаьнайалоран башхалонаш билгалйаха.

Къамелан тайп-тайпана функциональни-маьIнин тайпанийн башхалонаш билгалйаха, цхьана текстехь церан цхьаьнадаран башхаллех кхета; къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьIнин тайпанех, меттан функциональни тайпанех йолчу текстaшкахь меттан суртхIотторан гIирсех пайдаэцаран башхаллех кхета.

Шен текст кхолларехь къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьIнин тайпанех, меттан функциональни тайпанех йолу тексташ хIитторан норманех а, конспект, тезисаш хIитторан, реферат йазйаран норманех а пайдаэца.

Конспект, тезисаш хIитто, рецензи, реферат йазйан.

Коммуникативни лехамашца а, меттан нийса хиларца а цхьаьнадогIуш долу шен а, кхечеран а тайп-тайпана функциональни хьажам болчу къамелан аларийн мах хадо; къамелан кхачамбацарш нисдан, текст тайан.

Исбаьхьаллин литературин меттан къастаман башхаллаш меттан кхечу функциональни тайпанашца йустарца гучуйаха. Йовза метафора, олицетворени, эпитет, гипербола, дустар, и.д.кх.

МЕТТАН СИСТЕМА

Синтаксис. Къамелан оьздангалла. Пунктуаци

Чолхе предложени

Чолхечу предложенин дакъошна йукъа синтаксически уьйр тосу коьрта гIирсаш гучубаха.

Тайп-тайпанчу уьйрашца йолу чолхе предложенеш, хуттургаш йоцу а, хуттургаш йолу а (чолхе-цхьаьнакхетта, чолхе-карара) предложенеш йовза.

Чолхе-цхьаьнакхетта предложени

Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенин, цуьнан хIоттаман, чолхечу предложенин дакъойн маьIнин, дIахIоттаман, интонацин цхьааллин башхалонаш билгалйаха.

Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенин дакъошна йукъара маьIнин йукъаметтигаш, дакъошна йукъахь тайп-тайпана маьIнин уьйраш йолчу чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенийн интонацин башхаллаш гучуйаха.

Къамелехь чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенех пайдаэцаран башхаллех кхета.

Чолхе-цхьаьнакхетта предложени хIотторан коьртачу норманех кхета.

Чолхе-цхьаьнакхетта предложени а, цхьанатайпанчу меженашца йолу цхьалхе предложени а грамматически тера йогIуш хиларх кхета;

къамелехь йогIуш йолчу конструкцех пайдаэца.

Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенешна синтаксически а, пунктуационни анализ йан.

Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хIитторан норманех пайдаэца.

Чолхе-карара предложени

Чолхе-карара предложени йовза, предложенин коьрта а, тIетуху а дакъош а, чолхе-карарчу предложенин дакъош вовшахтосу гIирсаш а къасто.

Карара хуттургаш а, хуттургийн дешнаш а довза.

Коьртачу а, тIетухучу а дакъошна йукъарчу маьIнин башхаллашка, дIахIоттаме, уьйран синтаксически гIирсашка хьаьжжина, чолхе-карарчу предложенийн тайпанаш довза; церан хIоттаман башхаллаш гучуйаха.

Масех тIетухучуьнца йолу чолхе-карара предложенеш, тIетухучу декъаца (къастаман, кхачаман, латтамийн) йолу чолхе-карара предложенеш билгалйаха.

Чолхе-карара предложенеш а, шакъаьстинчу меженашца йолу цхьалхе предложенеш а грамматически тера йогIуш хиларх кхета; къамелехь йогIуш йолчу конструкцех пайдаэца.

Чолхе-карарчу предложенех цхьалхе предложенеш йан а, цхьалхечу предложенех чолхе предложенеш йан а, маьIна а ца хуьйцуш.

Чолхе-карара предложени хIотторан коьртачу норманех а, къамелехь чолхе-карарчу предложенех пайдаэцаран башхаллех а кхета.

Чолхе-карарчу предложенешна синтаксически а, пунктуационни а анализ йан.

Чолхе-карара предложенеш хIитторан а, цу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хIитторан а норманех пайдаэца.

Хуттургаш йоцу чолхе предложени

Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенин дакъошна йукъарчу маьIнин йукъаметтигийн а, уьш сацаран хьаьркашца, интонацица къасторан а башхалонаш билгалйаха.

Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенийн тайпанаш къасто. Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенех къамелехь нийса пайдаэца.

Хуттургаш йоцу чолхе предложени хIотторан коьртачу грамматически норманех а, къамелехь хуттургаш йоцчу чолхечу предложенех пайдаэцаран башхаллех а кхета.

Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенешна синтаксически а, пунктуационни анализ йан.

Хуттургаш йоцу чолхе предложенеш а, хуттургаш йолу чолхе предложенеш а грамматически тера йогIуш хилар гучудаккха, къамелехь йогIуш йолчу конструкцех пайдаэца; хуттургаш йоцчу чолхечу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хIитторан норманех пайдаэца.

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

5 КЛАСС

Терахьийн рогIалла	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхолларал лин белхаш	
	Дакъа 1. КАРЛАДАККХАР				
1.1	Iамийнарг карладаккхар	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	
	Дакъа 2. МАТТАХ ЛАЬЦНА ЙУКЪАРА ХААМАШ				
2.1.	Нохчийн меттан хьал а, исбаьхьалла а. Лингвистика маттах лаьцна Iилма санна. Лингвистикин коьрта дакъош	1	0	0	www. desharkho.ru www. urok95/ru.
	Дерриг:	**1**	**0**	**0**	
	Дакъа 3. МОТТ А, КЪАМЕЛ А				
3.1.	Мотт а, къамел а. Монолог. Диалог. Полилог. Мотт гIуллакхдар санна	2	0	0	www. desharkho.ru www. urok95/ru.
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	
	Дакъа 4. ТЕКСТ				
4.1.	Текст а, цуьнан коьрта билгалонаш а. Текстан композиционни дIахIоттам. Къамелан функцинальни-маьIнин тайпанаш.	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
4.2.	Дийцар къамелан тайпа санна. Текстан маьIнин анализ. Текстан хаамаш хийцар	2	0	0	www. desharkho.ru www. urok95/ru.
	Дерриг:	**4**	**0**	**0**	

	Дакъа 5. МЕТТАН ФУНКЦИОНАЛЬНИ ТАЙПАНАШ				
5.1	Меттан функциональни тайпанаш (йукъара кхетам)	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**1**	**0**	**0**	
	Дакъа 6. МЕТТАН КЪЕПЕ				
6.1	Фонетика. Графика. Орфоэпи	6	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
6.2	Орфографи	3	1	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
6.3	Лексикологи	4	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
6.4	Фразеологи	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
6.5	Дешан хIоттам а, дошкхолладалар а	7	0	1	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**22**	**1**	**1**	
	Дакъа 7. МОРФОЛОГИ. КЪАМЕЛАН ОЬЗДАНГАЛЛА. ОРФОГРАФИ				
7.1	Морфологи лингвистикин дакъа санна	1	0	0	www. desharkho.ru www. urok95/ru.
7.2	ЦIердош	9	1	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**10**	**1**	**0**	

	Дакъа 8. СИНТАКСИС. КЪАМЕЛАН ОЬЗДАНГАЛЛА. ПУНКТУАЦИ				
8.1	Синтаксис лингвистикин дакъа санна. Дешнийн цхьаьнакхетар	3	0	0	www. desharkho.ru www. urok95/ru.
8.2	Цхьалхе шинахIоттаман предложени	16	2	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**19**	**2**	**0**	
	Дакъа 9. КАРЛАДАККХАР				
9.1	Iамийнарг карладаккхар, тIечIагIдар.	2	0	0	www. desharkho.ru www. urok95/ru.
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	
	Дакъа 10. ЖАМI ДАРАН ТАЛЛАР				
10.1	Сочинени	0			
10.2	Изложени	1			
10.3	Талламан белхаш	4			
	Дерриг:	**5**			
	Программин сахьтийн барам	**68**			

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

6 КЛАСС

Терахьийн рогIалла	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш	
	Дакъа 1. КАРЛАДАККХАР				
1.1	Iамийнарг карладаккхар	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	
	Дакъа 2. МАТТАХ ЛАЬЦНА ЙУКЪАРА ХААМАШ				
2.1.	Нохчийн меттан коьрта функцеш	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**1**	**0**	**0**	
	Дакъа 3. МОТТ А, КЪАМЕЛ А				
3.1.	Къамелан тайпанаш. Монолог а, диалог а. Церан башхаллаш а	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	
	Дакъа 4. ТЕКСТ				

4.1.	Функциоальни-маьІнин тайпанаш	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
4.2.	СуртхІотторан тайпанаш. Текстан маьІнин анализ	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**4**	**0**	**0**	
	Дакъа 5. МЕТТАН ФУНКЦИОНАЛЬНИ ТАЙПАНАШ				
5.1	Текст а, къамелан стилаш а. Іилманан стиль	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	
	Дакъа 6. МОРФОЛОГИ. КЪАМЕЛАН ОЬЗДАНГАЛЛА. ОРФОГРАФИ				
6.1	Билгалдош.	10	1	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.2	Терахьдош	13	0	1	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.3	ЦІерметдош	12	2	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.4	Хандош	14	1	1	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

					www. urok95/ru.
	Дерриг:	**49**	**4**	**2**	
	Дакъа 7. КАРЛАДАККХАР				
7.1	Іамийнарг карладаккхар, тІечІагІдар	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	
	Дакъа 8. ЖАМІ ДАРАН ТАЛЛАР				
8.1	Сочинени	1			
8.2	Изложени	1			
8.3	Талламан белхаш	4			
	Дерриг:	**6**			
	Программин сахьтийн барам	**68**			

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

7 КЛАСС

Терахьийн рогIалла	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхолларалин белхаш	
Дакъа 1. КАРЛАДАККХАР					
1.1	Iамийнарг карладаккхар	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	
Дакъа 2. МАТТАХ ЛАЬЦНА ЙУКЪАРА ХААМАШ					
2.1.	Нохчийн мотт кхуьуш болу хилам санна	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**1**	**0**	**0**	
Дакъа 3. МОТТ А, КЪАМЕЛ А					
3.1.	Монолог а, цуьнан тайпанаш а. Диалог а, цуьнан тайпанаш а	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	

	Дакъа 4. ТЕКСТ				
4.1.	Текстан коьрта билгалонаш (карладаккхар). Ойлайар къамелан функциональни-маьIнин тайпа санна.	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
4.2.	Текстан хаамаш хийцар. Текстан маьIнин анализ	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**4**	**0**	**0**	
	Дакъа 5. МЕТТАН ФУНКЦИОНАЛЬНИ ТАЙПАНАШ				
5.1	Къамелан стилаш	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	
	МЕТТАН КЪЕПЕ				
	Дакъа 6. МОРФОЛОГИ. КЪАМЕЛАН ОЬЗДАНГАЛЛА				
6.1	Морфологи меттан Iилманан дакъа санна (жамIдар)	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.2	Хандош	10	1	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.

6.3	Причасти хандешан кеп санна	8	0	1	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.4	Деепричасти хандешан кеп санна	6	1	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.5	Масдар	4	0	1	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.6	Куцдош	7	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.7	ГIуллакхан къамелан дакъош	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.8	ДештIаьхье	3	1	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.9	Хуттург	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

					www. urok95/ru.
6.10	Дакъалг	3	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.11	Айдардош	4	1	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**49**	**4**	**2**	
	Дакъа 7. КАРЛАДАККХАР				
7.1	Іамийнарг карладаккхар, тІечІагІдар	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	
	Дакъа 8. ЖАМІ ДАРАН ТАЛЛАР				
8.1	Сочинени	1			
8.2	Изложени	1			
8.3	Талламан белхаш	4			
	Дерриг:	**6**			
	Программин сахьтийн барам	**68**			

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

8 КЛАСС

Терахьийн рогIалла	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхолларал лин белхаш	
	Дакъа 1. КАРЛАДАККХАР				
1.1	Iамийнарг карладаккхар	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	
	Дакъа 2. МАТТАХ ЛАЬЦНА ЙУКЪАРА ХААМАШ				
2.1.	Нохчийн мотт Кавказан кхечу къаьмнийн меттанашна йукъахь	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**1**	**0**	**0**	
	Дакъа 3. МОТТ А, КЪАМЕЛ А				
3.1.	Къамелан тайпанаш. Монолог а, диалог а. Церан тайпанаш	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	

	Дакъа 4. ТЕКСТ				
4.1.	Текст а, цуьнан коьрта билгалонаш а. Къамелан функцинальни-маьІнин тайпанаш	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
4.2.	Текстан маьІнин анализ. Текстан хаамаш хийцар	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**3**	**0**	**0**	
	Дакъа 5. МЕТТАН ФУНКЦИОНАЛЬНИ ТАЙПАНАШ				
5.1	ГІуллакхан стиль. ГІуллакхан стилан жанраш. Іилманан стиль. Іилманан стилан жанраш	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	
	МЕТТАН КЪЕПЕ				
	Дакъа 6. СИНТАКСИС. КЪАМЕЛАН ОЬЗДАНГАЛЛА. ПУНКТУАЦИ				
6.1	Синтаксис лингвистикин дакъа санна. Пунктуаци. Сацаран хьаьркийн функцеш	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
6.2	Дешнийн цхьаьнакхетар а, цуьнан билгалонаш а. Коьртачу дешан морфологически билгалонашка хьаьжжина, дешнийн цхьаьнакхетаран тайпанаш. Дешнийн цхьаьнакхетарехь карарчу уьйран кепаш	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.

6.3	Предложени а, цуьнан коьрта билгалонаш а. Предложенийн тайпанаш	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
6.4	ШинахIоттаман предложени. Предложенин коьрта меженаш (грамматически лард)	7	1	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.5	Предложенин коьртаза меженаш	10	0	1	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
6.6	ЦхьанахIоттаман предложенеш. ЦхьанахIоттаман предложенийн тайпанаш	7	1	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.7	Чолхейаьлла цхьалхе предложени. Цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш	5	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.8	ТIедерзаршца, йукъайалочу а, йукъахIитточу а конструкцешца йолу предложенеш. ТIедерзар. Йукъайало конструкцеш. ЙукъахIитто конструкцеш	5	1	1	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.9	Шакъаьстинчу меженашца йолу предложнеш. Шакъаьстинчу меженийн тайпанаш	6	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
6.10	Ма-дарра а, лач а къамел. Цитировани	4	1	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.11	Грамматически талларш	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-

					tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**50**	**4**	**2**	
	Дакъа 7. КАРЛАДАККХАР				
7.1	Іамийнарг карладаккхар, тІечІагІдар.	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**2**	**0**	**0**	
	Дакъа 8. ЖАМІ ДАРАН ТАЛЛАР				
8.1	Сочинени	1			
8.2	Изложени	1			
8.3	Талламан белхаш	4			
	Дерриг:	**6**			
	Программин сахьтийн барам	**68**			

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

9 КЛАСС

Терахьийн рогIалла	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхолларал лин белхаш	
	Дакъа 1. КАРЛАДАККХАР				
1.1	Iамийнарг карладаккхар	3	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**3**	**0**	**0**	
	Дакъа 2. МАТТАХ ЛАЬЦНА ЙУКЪАРА ХААМАШ				
2.1.	Нохчийн Республикехь нохчийн матто кхочушден гIуллакх. Нохчийн мотт вайн заманан дуьненахь. Вайн заманан нохчийн литературин меттан норманаш	3	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дерриг:	**3**	**0**	**0**	
	Дакъа 3. МОТТ А, КЪАМЕЛ А				
3.1.	Барта а, йозанан а, монологически а, диалогически а къамел, полилог (карладаккхар). Къамелан гIуллакхан кепаш: дийцар, йоза, ладогIар, йешар.	5	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**5**	**0**	**0**	
	Дакъа 4. ТЕКСТ				
4.1.	Текст а, цуьнан коьрта билгалонаш а (жамIдар).	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-

	Къамелан функцинальни-маьІнин тайпанаш (жамІдар). Текстан маьІнин анализ (жамІдар). Текстан хаамаш хийцар.				tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
4.2.	Дийцар къамелан тайпа санна. Текстан маьІнин анализ. Текстан хаамаш хийцар	2	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**5**	**0**	**0**	
	Дакъа 5. МЕТТАН ФУНКЦИОНАЛЬНИ ТАЙПАНАШ				
5.1	Вайн заманан нохчийн меттан функциональни тайпанаш. Исбаьхьаллин литературин мотт а, вайн заманан нохчийн меттан тайпанех иза къаьсташ хилар а. Іилманан стиль.	3	1	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
	Дерриг:	**3**	**1**	**0**	
	Дакъа 6. МЕТТАН КЪЕПЕ. СИНТАКСИС. КЪАМЕЛАН ОЬЗДАНГАЛЛА. ПУНКТУАЦИ				
6.1	Чолхе предложени	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.2	Чолхе-цхьаьнакхетта предложени	5	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.3	Чолхе-карара предложени	17	2	2	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/

					https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
6.4	Хуттургаш йоцу чолхе предложени	11	1	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
Дерриг:		**34**	**3**	**2**	
Дакъа 7. КАРЛАДАККХАР					
7.1	Іамийнарг карладаккхар, тІечІагІдар.	5	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/ www. urok95/ru.
Дерриг:		**5**	**0**	**0**	
Дакъа 8. ЖАМІ ДАРАН ТАЛЛАР					
8.1	Сочинени	1			
8.2	Изложени	1			
8.3	Талламан белхаш	4			
Дерриг:		**6**			
Программин сахьтийн барам		**66**			

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ
5 класс

Терахьийн рогIалла	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллраллин белхаш		
	МАТТАХ ЛАЬЦНА ЙУКЪАРА ХААМАШ (1 с.)					
1	Нохчийн меттан хьал а, исбаьхьалла а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/
	КАРЛАДАККХАР (2 с.)					
2	Іамийнарг карладаккхар. Дешан чаккхенгахь шала мукъаза элпаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
3	Къамелан дакъош. Ц1ердош. Ц1ердешан дожарш	1	0	0		www. urok95/ru.
	МОТТ А, КЪАМЕЛ А. (2 с.)					
4	Мотт а, къамел а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
5	Монолог. Диалог. Полилог	1	0	0		https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
	ТЕКСТ (4 с.)					
6	Текст а, цуьнан коьрта билгалонаш а. Текстан композиционни дIахIоттам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
7	Къамелан функциональни-маьIнин тайпанаш	1	0	0		www. urok95/ru.
8	Текстан маьIнин анализ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9	Текстан хаамаш хийцар	1	0	0		https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
	МЕТТАН ФУНКЦИОНАЛЬНИ ТАЙПАНАШ (1 с.)					
10	Меттан функциональни тайпанаш (йукъара кхетам)	1	0	0		www. urok95/ru.

СИНТАКСИС. КЪАМЕЛАН ОЬЗДАНГАЛЛА. ПУНКТУАЦИ (3 с.)						
11	Синтаксисах, пунктуацех лаьцна кхетам	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://desharkho.ru/
12	Дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а синтаксисан дакъош	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
13	Коьртачу дешан морфологически билгалонашка хьаьжжина, дешнийн цхьаьнакхетаран коьрта тайпанаш (цIеран а, хандешан а)	1	0	0		https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
ЦХЬАЛХЕ ШИНАХIОТТАМАН ПРЕДЛОЖЕНИ (16 с. + 2 с.)						
14	Предложени а, цуьнан билгалонаш а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
15	Предложенийн тайпанаш а, маьIнин, интонацин башхаллаш а	1	0	0		https://desharkho.ru/
16	Предложенин чаккхенехь сацаран хьаьркаш. Интонаци	1	0	0		https://desharkho.ru/
17	Подлежащи	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18	**Талламан болх** (1-ра триместр)	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
19	Сказуеми	1	0	0		https://desharkho.ru/
20	Предложенин коьртаза меженаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
21	Кхачам	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
22	Къастам	1	0	0		https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
23	Латтам	1	0	0		https://desharkho.ru/
24	Грамматически лардийн масалле хьаьжжана, предложенийн тайпанаш: цхьалхе, чолхе	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
25	Йаьржина а, йаржаза а предложенеш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
26	Предложенин цхьанатайпана меженаш,	1	0	0		www. urok95/ru.

	къамелехь цара деш долу гIуллакх					
27	Предложенин цхьанатайпанчу меженашца йукъара дешнаш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
28	ТIедерзар. ТIедерзарехь сацаран хьаьркаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
29	**«Синтаксис а, пунктуаци а» темина тест**	**1**	**1**	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
30	Ма-дарра къамелаца йолу предложенеш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
31	Ма-дарра къамелехь сацаран хьаьркаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
	ФОНЕТИКА. ГРАФИКА. ОРФОЭПИ (6 с.)					
32	Фонетика а, графика а лингвистикин дакъош санна	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
33	Нохчийн меттан мукъачу, мукъазчу аьзнийн система	1	0	0		www. urok95/ru.
34	Мукъа а (деха, доца), мукъаза (къора, зевне) аьзнаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
35	Фонетически транскрипцин элементаш. Дош фонетически къастор	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/
36	Аьзнаш, элпаш цхьаьнадар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
37	Орфоэпи лингвистикин дакъа санна	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
	ОРФОГРАФИ (3 с.+1 с.)					
38	Орфографи лингвистикин дакъа санна	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
39	Й элпан нийсайаздар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
40	Къасторан ъ, ь хьаьркийн нийсайаздар	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru/
41	**Талламан болх** (2-гIа триместр)	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru

	ЛЕКСИКОЛОГИ (4 с.)					
42	Лексикологи лингвистикин дакъа санна	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
43	Дешан нийса а, тIедеана а маьIнаш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
44	Синонимаш. Антонимаш. Омонимаш	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru/
45	ЦIена нохчийн а, тIеэцна а дешнаш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	ФРАЗЕОЛОГИ (2 с.)					
46	Фразеологизмаш, церан маьIна, царах пайдаэцар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
47	Лексикологих Iамийнарг карладаккхар	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru/
	ДЕШАН ХIОТТАМ А, ДОШКХОЛЛАДАЛАР А (7 с. + 1 с.)					
48	Морфема меттан уггар жима маьIне дакъа	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://desharkho.ru/
49	**Изложени** (ма-йарра)	**1**	**0**	**1**		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
50	Дешан лард а, чаккхе а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/h www. urok95/ru.
51	Морфемийн тайпанаш: орам	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru/
52	Морфемийн тайпанаш: дешхьалхе	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/h www. urok95/ru.
53	Морфемийн тайпанаш: суффикс	1	0	0		https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
54	Цхьанаораман (гергара) дешнаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://desharkho.ru/
55	Нохчийн маттахь дешнаш кхолладаларан коьрта кепаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
	МОРФОЛОГИ. КЪАМЕЛАН ОЬЗДАНГАЛЛА. ОРФОГРАФИ (10 с. + 1 с.)					
56	Морфологи лингвистикин дакъа. ЦIердош къамелан дакъа санна	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru/

57	Долахь а, йукъара а цIердешнаш, церан нийсайаздар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
58	ЦIердешнийн терахь. Цхьаллин йа дукхаллин терахьан бен кеп йоцу цIердешнаш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
59	ЦIердешнийн грамматически классаш	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru/
60	ЦIердешнийн дожарш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ www. urok95/ru.
61	ЦIердешнийн легарш	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru/
62	ЦIердешнашца **ца** нийсайаздар. ЦIердешнаш морфологически къастор	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
63	ЦIердешнийн суффиксаш	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru/
64	**Шеран талламан болх**	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
65	ЦIердешнаш кхолладаларан некъаш	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru/
66	ЦIердашах 1амийнарг тIечIагIдар	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru/
	Карладаккхар (2 с.)					
67	Предложенин коьрта, коьртаза меженаш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
68	Монолог. Диалог	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://desharkho.ru/ www. urok95/ru.
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		**68**	**4**	**1**		

6 класс

Терахьийн рогIалла	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллраллин белхаш		
	МАТТАХ ЛАЬЦНА ЙУКЪАРА ХААМАШ (1 с.)					
1	Нохчийн меттан коьрта функцеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
	КАРЛАДАККХАР (2 с.)					
2	Омонимаш, синонимаш, антонимаш	1	0	0		www. urok95/ru.
3	Къамелан дакъош	1	0	0		www. urok95/ru.
	МОТТ А, КЪАМЕЛ А. (2 с.)					
4	Къамелан тайпанаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
5	Монолог а, диалог а, церан башхаллаш а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	ТЕКСТ (4 с.)					
6	Текст а, цуьнан башхаллаш а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
7	Текстан коьрта чулацам, маьIнин коьрта дешнаш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8	Текстан маьIнин анализ	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
9	СуртхIотторан тайпанаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
	МЕТТАН ФУНКЦИОНАЛЬНИ ТАЙПАНАШ (2 с.)					
10	Текстан коьрта билгалонаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
11	Текст а, къамелан стилаш а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	МОРФОЛОГИ. КЪАМЕЛАН ОЬЗДАНГАЛЛА. ОРФОГРАФИ					
	БИЛГАЛДОШ (10 с.+ 1 с.).					
12	Билгалдош, цуьнан маьIна	1	0	0		www. urok95/ru.

13	Билгалдешнийн тайпанаш	1	0	0		www. urok95/ru.
14	Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш	1	0	0		www. urok95/ru.
15	Билгалдешнийн классашца. терахьашца хийцадалар	1	0	0		www. urok95/ru.
16	Мухаллин билгалдешнийн даржаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
17	Билгалдешнийн легарш	1	0	0		www. urok95/ru.
18	**Талламан болх** (1-ра триместр)	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
19	Билгалдешнийн кхолладалар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
20	ТIеэцна билгалдешнаш нийсайаздар	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
21	Билгалдош грамматически къастор	1	0	0		www. urok95/ru.
22	Билгалдош грамматически къастор. ТIечIагIдар	1	0	0		www. urok95/ru.
	ТЕРАХЬДОШ (13 с. +1 с.)					
23	Терахьдош	1	0	0		www. urok95/ru.
24	Масаллин терахьдешнаш	1	0	0		www. urok95/ru.
25	РогIаллин терахьдешнаш	1	0	0		www. urok95/ru.
26	Декъаран терахьдешнаш	1	0	0		www. urok95/ru.
27	Гулдаран терахьдешнаш	1	0	0		www. urok95/ru.
28	**Сочинени-суртхIоттор**	**1**	**0**	**1**		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
29	Билгалза-масаллин терахьдешнаш	1	0	0		www. urok95/ru.
30	Эцаран терахьдешнаш	1	0	0		www. urok95/ru.
31	Дакъойн терахьдешанаш	1	0	0		www. urok95/ru.
32	Терахьдешнийн хIоттам	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
33	Терахьдешнийн легадалар	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
34	Терахьдешнийн легадалар	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
35	Терахьдешнийн легаран кепаш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
36	Терахьдешнийн нийсайаздар	1	0	0		www. urok95/ru.
	ЦIЕРМЕТДОШ (12 с.+ 2 с.)					

37	ЦІерметдош.	1	0	0		www. urok95/ru.
38	ЦІерметдешнийн тайпанаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
39	Йаххьийн цІерметдешнаш а, церан легар а	1	0	0		www. urok95/ru.
40	**Талламан болх** (2-гІа триместр)	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
41	Дерзоран цІерметдешнаш а, церан легар а	1	0	0		www. urok95/ru.
42	Гайтаран цІерметдешнаш	1	0	0		www. urok95/ru.
43	Гайтаран цІерметдешнаш тІечІагІдар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
44	Къастаман цІерметдешнаш	1	0	0		https://desharkho.ru
45	Къастамза цІерметдешнаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
46	Дацаран цІерметдешанаш	1	0	0		www. urok95/ru.
47	Хаттаран-йукъаметтигалин цІерметдешнаш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
48	ЦІерметдош къастор	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
49	**«Терахьдешнаш а, цІерметдешнаш а» темина тест**	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
50	ЦІерметдешнийн легар карладаккхар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	ХАНДОШ (14 с.+ 2 с.)					
51	Хандош	1	0	0		https://desharkho.ru
52	Хандешан билгалза кеп	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
53	Хандешан хенаш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
54	Хандашах Іамийнарг тІечІагІдар	1	0	0		https://desharkho.ru
55	Хандешан карара хан	1	0	0		www. urok95/ru.
56	Хандешан йахана хан	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
57	**Изложени** (ма-йарра)	**1**	**0**	**1**		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
58	йаханчу хенан хандешнийн чаккхенаш нийсайазйар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
59	Хандешан йогІу хан	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

60	Хандешан йогIу хан	1	0	0		https://desharkho.ru/
61	Хандешнийн классашца хийцадалар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
62	Хандешнийн терахьашца хийцадалар	1	0	0		www. urok95/ru.
63	**Шеран талламан болх**	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
64	Хандешан цхьаллин, дукхазаллин кепаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
65	Хандешнийн терахь а, кеп а вовшахкъастор	1	0	0		www. urok95/ru.
66	Хандош къастор	1	0	0		https://desharkho.ru/
	IАМИЙНАРГ КАРЛАДАККХАР (2 с.)					
67	Билгалдешан грамматически билгалонаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
68	Терахьдешнийн легадалар. ЦIерметдешнийн тайпанаш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		**68**	**4**	**2**		

7 класс

Терахьийн рогIалла	**Урокан тема**	**Сахьтийн барам**			**Терахь**	**Электронни дешаран ресурс**
		Сахьт	**Талламан белхаш**	**Кхоллараллин белхаш**		
	МАТТАХ ЛАЬЦНА ЙУКЪАРА ХААМАШ (1 с.)					
1	Къоман меттан, культурин, историн уьйр	1	0	0		www. desharkho.ru
	КАРЛАДАККХАР (2 с.)					
2	Iамийнарг карладаккхар. Билгалдош. ЦIерметдош	1	0	0		www. desharkho.ru
3	Хандош. Хандешан хенаш	1	0	0		www. desharkho.ru
	МОТТ А, КЪАМЕЛ А (2 с.)					

4	Монолог-суртхIоттор, монолог-ойлайар, монолог-дийцар	1	0	0		www. urok95/ru. http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
5	Диалог – текстан кеп. Диалоган тайпанаш	1	0	0		www. desharkho.ru
	ТЕКСТ (4 с.)					
6	Текст къамелан произведени санна. Текстан коьрта билгалонаш (жамI дар)	1	0	0		www. urok95/ru. ps95.ru/dikdosham/
7	Текстан дIахIоттам. Абзац	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
8	Текстехь меттан суртхIотторан гIирсаш	1	0	0		www. urok95/ru. ps95.ru/dikdosham/
9	Текстан маьIнин анализ	1	0	0		www. urok95/ru. ps95.ru/dikdosham/
	МЕТТАН ФУНКЦИОНАЛЬНИ ТАЙПАНАШ (2 с.)					
10	Меттан функциональни тайпанех лаьцна кхетам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
11	Литературин меттан стилаш Публицистикин стиль	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
	ХАНДОШ (11 с. + 1 с.)					
12	Хандешан саттамаш. Билгала саттам	1	0	0		www. urok95/ru.
13	Бехкаман саттам	1	0	0		www. urok95/ru.
14	Лааран саттам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
15	ТIедожоран саттам	1	0	0		www. urok95/ru. www. desharkho.ru
16	Хандешан спряженеш. Хьалхара спряжени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/ www. desharkho.ru
17	ШолгIа спряжени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
18	Хандешнийн кхолладалар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
19	**Талламан болх** (1-ра триместр)	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
20	Хандешан хаттаран а, латтаман а кепаш	1	0	0		www. desharkho.ru
21	Хандешнашца дацаран дакъалгаш (***ца, ма***)	1	0	0		www. desharkho.ru www. urok95/ru.

	нийсайаздар					
22	Хандешнийн чаккхенгахь ***н*** йаздар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
23	Хандош морфологически къастор	1	0	0		www. desharkho.ru
	ПРИЧАСТИ (8 с. + 1 с.)					
24	Причасти хандешан кеп санна	1	0	0		www. urok95/ru. ps95.ru/dikdosham/
25	Причастин хенаш	1	0	0		www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
26	Лааме а, лаамаза а причастеш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/ www. desharkho.ru
27	Причастин карчам	1	0	0		www. urok95/ru. ps95.ru/dikdosham/
28	**Изложени** (ма-йарра/йацйина)	**1**	**0**	**1**		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
29	Причастин карчамца йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш	1	0	0		www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
30	Причастийн легайалар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
31	Причастийн нийсайазйар	1	0	0		www. desharkho.ru
32	Причастешца ***ца*** цхьаьна а, къаьстина а йаздар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
	КУЦДОШ (7 с.)					
33	Куцдашах кхетам. Куцдешнийн йукъара грамматически маьІна	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
34	Куцдешнийн тайпанаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
35	Куцдешан синтаксически гІуллакх	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
36	Куцдешнийн дустаран даржаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
37	Куцдешнийн кхолладалар	1	0	0		www. urok95/ru.
38	Куцдешнийн нийсайаздар: цхьаьна, къаьстина, дефисца йаздар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
39	Куцдош морфологически	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	къастор					
	ДЕЕПРИЧАСТИ (6 с.+1 с.)					
40	Деепричасти хандешан кеп санна	1	0	0		www. urok95/ru. www. desharkho.ru
41	Деепричастин хенаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
42	**Талламан болх** (2-гIа триместр)	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
43	Деепричастин карчам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
44	Деепричастица а, деепричастин карчамца а йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш	1	0	0		www. urok95/ru. http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
45	Деепричастешца дацаран дакъалг ***ца*** нийсайаздар	1	0	0		www. desharkho.ru
46	Предложенехь деепричастин синтаксически гIуллакх	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ www. urok95/ru.
	МАСДАР (4 с. + 1 с.)					
47	Масдар. Масдаран грамматически категореш: терахь, классан гайтам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
48	**Сочинени-суртхIоттор**	**1**	**0**	**1**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
49	Масдаран легар	1	0	0		www. desharkho.ru
50	Масдарца ***ца*** нийсайаздар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
51	Масдаран синтаксически гIуллакх	1	0	0		www. urok95/ru.
	ГIУЛЛАКХАН КЪАМЕЛАН ДАКЪОШ (13 с. + 2 с.)					
52	ГIуллакхан къамелан дакъойх йукъара кхетам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
53	ДештIаьхье гIуллакхан къамелан дакъа санна	1	0	0		www. urok95/ru.
54	ДештIаьхьенийн тайпанаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
55	Кхечу къамелан дакъойх кхоллайелла дештIаьхьенаш. Церан нийсайазйар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
56	**«Морфологи а, пунктуаци а»**	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru.

	темина тест					https://desharkho.ru
57	Хуттург гIуллакхан къамелан дакъа санна	1	0	0		www. desharkho.ru
58	Хуттургийн тайпанаш, шайн маьIне, хIоттаме хьаьжжана	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
59	Дакъалг гIуллакхан къамелан дакъа санна	1	0	0		www. desharkho.ru
60	Дакъалгийн тайпанаш, шайн маьIне а, пайдаэцаре а хьаьжжана	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
61	Дакъалгийн нийсайаздар	1	0	0		www. desharkho.ru
62	Айдардашах кхетам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
63	Айдардешнийн нийсайаздар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
64	**Шеран талламан болх**	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
65	Азтардаран дешнаш	1	0	0		www. desharkho.ru
66	ГIуллакхан къамелан дакъош тIечIагIдар					
	КАРЛАДАККХАР (2 с.)					
67	Причасти. Деепричасти	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
68	Куцдешнийн кхолладалар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		**68**	**4**	**2**		

8 класс

Терахьийн рогIалла	**Урокан тема**	**Сахьтийн барам**			**Терахь**	**Электронни дешаран ресурс**
		Сахьт	**Талламан белхаш**	**Кхоллараллин белхаш**		
	МАТТАХ ЛАЬЦНА ЙУКЪАРА ХААМАШ (1 с.)					
1	Нохчийн мотт кавказан кхечу къаьмнийн меттанашна йукъахь	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	КАРЛАДАККХАР (2 с.)					
2	***Й*** элп йаздар	1	0	0		www. urok95/ru.
3	Орфографи	1	0	0		www. desharkho.ru
	МОТТ А, КЪАМЕЛ А (2 с.)					
4	Къамелан тайпанаш	1	0	0		www. urok95/ru.
5	Монолог а, диалог а. Церан тайпанаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
	ТЕКСТ (3 с.)					
6	Текст а, цуьнан коьрта билгалонаш а	1	0	0		www. urok95/ru.
7	Текстан маьІнин анализ	1	0	0		www. desharkho.ru
8	Текстан хаамаш хийцар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
	МЕТТАН ФУНКЦИОНАЛЬНИ ТАЙПАНАШ (2 с.)					
9	ГІуллакхан стиль ГІуллакхан стилан жанраш	1	0	0		www. urok95/ru.
10	Іилманан стиль. Іилманан стилан жанраш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
	СИНТАКСИС. КЪАМЕЛАН ОЬЗДАНГАЛЛА. ПУНКТУАЦИ ***(50 с. + 6 с.)***					
11	Синтаксис лингвистикин дакъа санна	1	0	0		www. urok95/ru.
12	Пунктуаци	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
13	Дешнийн цхьаьнакхетаран тайпанаш	1	0	0		www. urok95/ru.
14	Дешнийн цхьаьнакхетарехь карарчу уьйран кепаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
15	Предложени а, цуьнан коьрта билгалонаш а	1	0	0		www. urok95/ru.
16	Предложенин коьрта меженаш (грамматически лард)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
17	Подлежащин хилар	1	0	0		www. urok95/ru.
18	Хандешан цхьалхе сказуеми	1	0	0		www. desharkho.ru
19	**Талламан болх** (1-ра триместр)	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru

20	ЦIеран хIоттаман сказуеми	1	0	0		www. urok95/ru. www. desharkho.ru
21	Подлежащиний, цIеран хIоттаман сказуеминий йуккъехь тире	1	0	0		www. desharkho.ru
22	Хандешан хIоттаман сказуеми	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
23	Предложенин коьрта меженаш тIечIагIйар	1	0	0		www. desharkho.ru
24	Предложенин коьртаза меженаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
25	Нийса кхачам	1	0	0		www. urok95/ru.
26	Лач кхачам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
27	**Изложени** (ма-йарра/йацйина)	**1**	**0**	**1**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
28	Къастам	1	0	0		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
29	Берта, бертаза къастам	1	0	0		www. desharkho.ru
30	Йуххедиллар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
31	Латтам. Даран суьртан, бараман латтамаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
32	Меттиган, хенан латтамаш	1	0	0		www. desharkho.ru
33	Бахьанин, Iалашонан латтамаш	1	0	0		www. urok95/ru.
34	Бехкаман а, дуьхьалара а латтамаш	1	0	0		www. desharkho.ru
35	ЦхьанахIоттаман, шинахIоттаман предложенеш	1	0	0		www. desharkho.ru www. urok95/ru.
36	Билгала-йуьхьан предложенеш	1	0	0		www. urok95/ru.
37	Билгалза-йуьхьан предложенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
38	Йукъара-йуьхьан предложенеш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
39	Йуьхьза предложенеш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
40	ЦIеран предложенеш	1	0	0		www. desharkho.ru

41	**Талламан болх** (2-гIа триместр)	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
42	Йуьззина а, йуьззина йоцу а предложенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
43	Чолхейаьлла цхьалхе предложени	1	0	0		www. desharkho.ru
44	Предложенин цхьанатайпанчу меженех лаьцна йукъара кхетам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
45	Предложенин цхьанатайпанчу меженашкахь хуттургаш	1	0	0		www. urok95/ru.
46	Цхьанатайпана а, цхьанатайпана боцу а къастамаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
47	Цхьанатайпанчу меженашца йукъара дешнаш	1	0	0		www. urok95/ru. www. desharkho.ru
48	Т1едерзар	1	0	0		www. urok95/ru.
49	**Сочинени-ойлайар**	**1**	**0**	**1**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
50	Йукъадало дешнаш	1	0	0		www. desharkho.ru
51	Йукъадалочу дешнийн тайпанаш	1	0	0		www. desharkho.ru
52	Йукъайало предложенеш	1	0	0		www. desharkho.ru
53	Предложенин меженех тера догIуш долу йукъадало дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш	1	0	0		www. desharkho.ru http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
54	ХIаъ, хIан-хIа дешнаш-предложенеш. Айдардешнаш-предложенеш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
55	**«Синтаксис а, пунктуаци а» темина тест**	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
56	Предложенин шакъаьстинчу меженех йукъара кхетам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
57	Шакъаьстина къастамаш	1	0	0		www. desharkho.ru
58	Шакъаьстина латтамаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
59	Шакъаьстина йуххедиллар	1	0	0		www. urok95/ru.
60	Хенан а, меттиган а	1	0	0		www. desharkho.ru

	латтамийн дурсаш					
61	Ма-дарра а, лач а къамелах йукъара кхетам	1	0	0		www. urok95/ru.
62	Ма-дарра къамелехь сацаран хьаьркаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
63	**Шеран талламан болх**	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
64	Ма-дарра къамел лач къамеле дерзор	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
65	Цитаташ а, церан нийсайазйар а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
66	Грамматически талларш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
	КАРЛАДАККХАР (2 с.)					
67	Предложенин коьрта, коьртаза меженаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
68	ЦхьанахIоттаман предложенийн тайпанаш	1	0	0		www. desharkho.ru
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		**68**	**4**	**2**		

9 класс

Терахьийн рогIалла	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	МАТТАХ ЛАЬЦНА ЙУКЪАРА ХААМ АШ (3 с.)					
1	Нохчийн Республикехь нохчийн матто кхочушден гIуллакх	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
2	Нохчийн мотт вайн заманан дуьненахь	1	0	0		www. desharkho.ru
3	Вайн заманан нохчийн литературин меттан норманаш	1	0	0		www. urok95/ru.
	КАРЛАДАККХАР (3 с.)					
4	Iамийнарг карладаккхар. Орфографи	1	0	0		www. urok95/ru.
5	Предложенин коьрта, коьртаза меженаш	1	0	0		www. urok95/ru.
6	Предложенин шакъаьстина меженаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
	МОТТ А, КЪАМЕЛ А (5 с.)					
7	Барта а, йозанан а, монологически а, диалогически а къамел, полилог (карладаккхар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
8	Къамелан гIуллакхан кепаш: дийцар, йоза, ладогIар, йешар	1	0	0		www. desharkho.ru
9	ЛадогIаран кепаш: харжаман, довзийтаран, дуьхенгара	1	0	0		www. urok95/ru.
10	Йешаран кепаш: Iаморан, довзийтаран, хьажаран, лехаман	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
11	Синонимика – стилистикин бух. Фразеологически синонимаш	1	0	0		www. desharkho.ru
	ТЕКСТ (5 с.)					
12	Текст а, цуьнан коьрта билгалонаш а (жамI дар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

13	Къамелан функцинальни-маьІнин тайпанаш (жамІ дар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
14	Дийцар къамелан тайпа санна	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
15	Текстан маьІнин анализ	1	0	0		www. desharkho.ru
16	Текстан хаамаш хийцар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
МЕТТАН ФУНКЦИОНАЛЬНИ ТАЙПАНАШ (4 с. + 1 с.)						
17	Вайн заманан нохчийн меттан функциональни тайпанаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
18	**Талламан болх** (1-ра триместр)	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
19	Исбаьхьаллин литературин мотт а, вайн заманан нохчийн меттан тайпанех иза къаьсташ хилар а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
20	Іилманан стиль	1	0	0		www. desharkho.ru
21	Нохчийн меттан коьрта гайтаран-исбаьхьаллин гІирсаш (метафора, эпитет, дустар, гипербола, олицетворени)	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
МЕТТАН КЪЕПЕ. СИНТАКСИС. КЪАМЕЛАН ОЬЗДАНГАЛЛА. ПУНКТУАЦИ (34 с. + 5 с.)						
22	Чолхечу предложенех кхетам	1	0	0		www. desharkho.ru
23	Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенех а, цуьнан хІоттамах а йукъара кхетам	1	0	0		www. desharkho.ru
24	Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенин дакъош вовшахтосу гІирсаш	1	0	0		www. desharkho.ru www. urok95/ru.
25	Къамелехь чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенех пайдаэцар	1	0	0		www. desharkho.ru
26	Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенешна синтаксичес-ки анализ	1	0	0		www. desharkho.ru
27	Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенешна пунктуационни анализ	1	0	0		www. desharkho.ru http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
28	Чолхе-карарчу предложенех кхетам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

29	**Сочинени-ойлайар**	**1**	**0**	**1**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
30	Предложенин коьрта а, тIетуху а дакъош	1	0	0		www. desharkho.ru
31	Карарчу хуттургийн а, хуттургийн дешнийн а башхаллаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
32	Чолхе-карарчу предложенийн тайпанаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
33	Чолхе-карара предложенеш а, шакъаьстинчу меженашца йолу цхьалхе предложенеш а грамматически тера йогIуш хилар	1	0	0		www. desharkho.ru
34	Кхачаман тIетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш	1	0	0		www. desharkho.ru
35	**Талламан болх (диктант)**	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
36	Къастаман тIетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш	1	0	0		www. urok95/ru. www. desharkho.ru
37	Латтамийн тIетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
38	Хенан тIетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш	1	0	0		www. desharkho.ru
39	Даран суьртан тIетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
40	Бахьанин тIетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
41	Iалашонан тIетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/ www. desharkho.ru
42	**Талламан болх** (2-гIа триместр)	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
43	Бехкаман тIетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш	1	0	0		www. desharkho.ru

44	Бараман тIетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш	1	0	0		www. urok95/ru.
45	Масех тIетухучуьнца йолу чолхе-карара предложенеш	1	0	0		www. desharkho.ru
46	Чолхе-карарчу предложенийн Синтаксически анализ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
47	Чолхе-карарчу предложенийн пунктуационни анализ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
48	**Изложени** (ма-йарра/йацйина)	**1**	**0**	**1**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
49	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенин дакъошна йукъара маьIнин йукъаметтигаш	1	0	0		www. urok95/ru.
50	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенин тайпанаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
51	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенех къамелехь пайдаэцар	1	0	0		www. desharkho.ru
52	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенехь шитIадам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
53	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенехь тире	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
54	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенехь тире	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
55	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенехь цIоьмалг	1	0	0		www. desharkho.ru
56	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенехь цIоьмалгаца тIадам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
57	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенехь цIоьмалгаца тIадам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
58	**Шеран талламан болх**	**1**	**1**	**0**		www. urok95/ru. https://desharkho.ru
59	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенийн синтаксически анализ	1	0	0		www. desharkho.ru
60	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенийн пунктуационни анализ	1	0	0		www. desharkho.ru
	КАРЛАДАККХАР (6 с.)					

61	Чолхе-цхьаьнакхетта предложенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
62	Чолхе-карара предложенеш	1	0	0		www. desharkho.ru
63	Хуттургаш йоцу чолхе предложенеш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
64	Литературни меттан норманаш, меттан исбаьхьаллин башхаллаш, къамелан оьздангалла	1	0	0		www. desharkho.ru http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
65	Нохчийн меттан пачхьалкхан коьртачу экзаменационни белхан дIахIоттам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
66	Экзаменационни белхан мах хадоран критереш	1	0	0		www. desharkho.ru
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		**66**	**4**	**2**		

Йуххедиллар

Дешаран-методикин кхачаман ларам

Дешаран-методикин гIо-Iамат

1. Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. (Чеченский язык. Рабочая тетрадь). 5 класс.
2. Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. (Чеченский язык. Рабочая тетрадь). 6 класс.
3. Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. (Чеченский язык. Рабочая тетрадь). 7 класс.
4. Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. (Чеченский язык. Рабочая тетрадь). 8 класс.
5. Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. (Чеченский язык. Рабочая тетрадь). 9 класс.
6. «Ас дIалур ю ПКЭ!» Нохчийн меттан пачхьалкхан коьртачу экзаменна кечам бар. Дешаран-методически гIо-Iамат. («Я сдам ОГЭ!» Подготовка к основному государственному экзамену по чеченскому языку. Учебно-методическое пособие). Абдуразаков Ш.И., Дашаева Л.Х., Дудаев С.А.-Х., Тутаева С.Л., Хунарикова П.А. – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2021. – 192 с.
7. Тимаев А.Д., Ирезиев С-Х.С-Э., Абубакаров А.Х. Практический курс морфологии чеченского языка. – Грозный: ФГУП «Издательский комплекс «Грозненский рабочий», 2012. –176 с.
8. Эдилов. С.Э. Самукъане грамматика. 5-11 классашна дешаран пособи. (Занимательная грамматика. Учебное пособие для 5-11 классов). – Грозный: «Арфа-Пресс», 2012. – 368 с.

Методикин литература

9. Айдамирова М. А. Музейная деятельность по приобщению подрастающего поколения к культурно-историческому наследию. Учебное пособие. – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2018. – 89 с.
10. Эдилов С. Э. Обучение изложению. Методическое пособие в помощь учителю. – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2018. – 240 с.
11. Эдилов С. Э. Обучение сочинению. Методическое пособие в помощь учителю. – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2018. – 160 с.
12. Эдилов С.Э. Учебное пособие. Практикум синтаксиса чеченского языка. – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2012. – 302 с.
13. Эдилов С.Э. Учебное пособие. Практикум чеченского языка. – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2020. – 320 с.
14. Эсхаджиев Я.У. Изучение орфографии и пунктуации в школе. – Грозный: Издательство «Альфа-Пресс», 2012. – 222 с.
15. Эдилов С. Э. Нохчийн мотт а, керла технологеш а (Чеченский язык и новые технологии). – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2018. – 285 с.

ЛугIаташ

16. Абдуразаков Ш.И. 1аламан совг1аташ. Русско-чеченский словарь флоры и фауны. – Грозный: ОА «ИПК «Грозненский рабочий», 2016. – 192 с.

17. Арсанукаев, А.М., Михтеева Т.И. Чеченско-русский, русско-чеченский словарь. – Грозный: ГУП «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2008. – 190 с.

18. Вагапов А. Д. Словарь синонимов чеченского языка. – Тбилиси: «Меридиан», 2011. – 734 с.

19. Ибрагимов Лоьма. Нохчийн фразеологизмийн маьIнадаран дошам (Толковый словарь чеченских фразеологизмов). – Грозный: ГУП «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2004. – 128 с.

20. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. (Чеченско-русский словарь). – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 656 с.

21. Умархаджиев С.М., Астемиров А.В., Асхабов Х.И., Бадаева А.С., Вагапов А.Д., Израилова Э.С., Султанов З. А. Русско-чеченский, чеченско-русский словарь компьютерной лексики. – Грозный, АН ЧР, 2017. – 238 с.

22. Халидов А.И. Словарь лингвистических терминов чеченского языка. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2012. – 448 с.

Хаамийн дешаран ресурсаш

23. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка)//URL: http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

24. Образовательный портал «Чеченская электронная школа» //URL:https://desharkho.ru/

25. Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/